Муниципальное общеобразовательное бюджетное учреждение
средняя общеобразовательная школа с. Еланлино
муниципального района Кигинский район РБ

РАССМОТРЕНО	СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО
Руководитель ШМО учителей гуманитарного цикла ______________ Шарафутдинова Г.Л.. Протокол № 5 от «31» 05 2023 г.	заместитель директора по УВР МОБУ СОШ с.Еланлино МР Кигинский район РБ ______________ Шарафутдинова Г.Л.	директор МОБУ СОШ с.Еланлино МР Кигинский район РБ ______________ Шаихова Р.Р. Приказ № 229 от «01» 09 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ОСНОВНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УЧИТЕЛЯ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ ШАИХОВОЙ ЛЮДМИЛЫ НАБИУЛЛАЕВНЫ НА 2023-2028 УЧЕБНЫЙ ГОД

Класс	Учебная деятельность	Количество часов в неделю	УМК
5-9	Башкирский язык	1	Башкирский язык для 5-9 классов, (авторы: Тулумбаев Х. А., Давлетшина М.С., Габитова З. М., Усманова М. Г. - Уфа: «Китап», 2020.

с. Еланлино – 2023 г.

Аңлатма яҙыу.

5-9-сы кластар өсөн башҡорт теленән эш программаһы.

Эш программаһы түбәндәге норматив-хоҡуҡи документтарға нигеҙләнеп төҙөлгән:

1. Рәсәй Федерацияһының “Рәсәй Федерацияһында Мәғариф тураһында” Федераль законы, 29.12.2012 № 273-ФЗ;

2.Төп дөйөм белем биреү федераль дәүләт стандарттарының, Рәсәй Федерацияһы мәғариф һәм фән министрлығы бойороғо менән раҫланған приказы, 17.12.2010 й. №1897 (в ред. от 29.12.2014 Рәсәй Федерацияһы мәғариф һәм фән министрлығы приказы № 1644, баш. 31.12.2015 №1577);

3.Ҡулланыусылар хоҡуҡтарын яҡлау һәм кеше именлеге өлкәһендә күҙәтеү буйынса федераль хеҙмәттең һәм Рәсәй Федерацияһы баш дәүләт санитар табибы менән 29.12.2010 №189 «СанПиН 2.4.2.2821-10» тураһында раҫлау ҡарары. « Дөйөм белем биреү учреждениеларындағы уҡыу шарттарында санитар-эпидемиологик талаптар » (в ред. Үҙгәрештәр N 1, РФ баш дәүләт санитар табибы ҡарары менән раҫланған 29.06.2011 N 85 , N 2 Үҙгәреш, РФ баш дәүләт санитар табибы ҡарары менән раҫланған 25.12.2013 N 72, N 3 Үҙгәреш, РФ баш дәүләт санитар табибы ҡарары менән раҫланған 24.11.2015 N 81 , 22.05.2019 N 8);

4. Рәсәй Федерацияһы Мәғариф һәм Фән министрлығы тарафынан башланғыс, дөйөм, төп дөйөм, урта дөйөм белем биреү учреждениеларына тәҡдим ителгән федераль дәреслектәр исемлеге 28.12. 2018 №345 бойороғо менән раҫланған;

5.Рәсәй Федерацияһы Мәғариф һәм Фән министрлығы тарафынан башланғыс, дөйөм, төп дөйөм, урта дөйөм белем биреү учреждениеларына тәҡдим ителгән федераль дәреслектәр исемлегенә 08.05.2019 №233 һәм 28.11.2019 № 632 бойороғо менән үҙгәртеүҙәр индерелгән;

6.Башҡортостан Республикаһының ”Башҡортостан Республикаһының Мәғариф тураһында” законы 01.07.2013 №696-З

7. ”Рәсәй Федерацияһы халыҡтары телдәре тураһында” законы 25 октябрь 1991 №1807-1 (24.07.98, 11.12.2002 йыл үҙгәртелгән).

8. ”Башҡортостан халыҡтары телдәре тураһында” законы 15.02.1999 йыл №216-З.

9 . Башҡортостан Республикаһында Милли мәғарифты үҫтереү концепцияһы 31.12.2009 йыл №УП-730

9. Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған ”Башҡорт теленән (дәүләт теле) программа.” (Уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең 5-9 кластары өсөн). Төҙөүсеһе : Ғабитова З.М.–Өфө, 2017 йыл.

10. Башҡортостан Республикаһы Ҡыйғы районы муниципаль районы, Йыланлы ауылы муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһының “Уҡыу планы “2023-2024 йыл.

Программа үҙенсәлектәренең характеристикаһы:
- Эш программаһы Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған ”Башҡорт теленән (дәүләт теле) программа” (Уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең 5-9 кластары өсөн) нигеҙ:ендә төҙөлдө.Төҙөүсеһе : Ғабитова З.М.– Өфө, 2017 йыл.

Башҡорт теле : Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 5-се класы өсөн башҡорт телен (дәүләт теле булараҡ) өйрәнеү өсөн уҡыу ҡулланмаһы. – 2-се баҫма/ З.М.Ғәбитова, М.Ғ.Усманова.- Өфө: Китап, 2017.
Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 6-сы класы өсөн башҡорт телен (дәүләт теле булараҡ) өйрәнеү өсөн уҡыу ҡулланмаһы. – 2-се баҫма/ З.М.Ғәбитова, М.Ғ.Усманова.- Өфө: Китап, 2017.
Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 7-се класы өсөн башҡорт телен (дәүләт теле булараҡ) өйрәнеү өсөн уҡыу ҡулланмаһы. – 2-се баҫма/ З.М.Ғәбитова, М.Ғ.Усманова.- Өфө: Китап, 2017.
Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 8-се класы өсөн башҡорт телен (дәүләт теле булараҡ) өйрәнеү өсөн уҡыу ҡулланмаһы. – 2-се баҫма/ З.М.Ғәбитова, М.Ғ.Усманова.- Өфө: Китап, 2017.
Уҡытыу рус телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 9-сы класы өсөн башҡорт телен (дәүләт теле булараҡ) өйрәнеү өсөн уҡыу ҡулланмаһы. – 2-се баҫма/ З.М.Ғәбитова, М.Ғ.Усманова.- Өфө: Китап, 2017.

Предметтың уҡыу планындағы урыны.
Башҡорт теле предметы 5-9 класта база кимәлендә өйрәнелә. Мәктәптең уҡыу планында предметҡа 5-9 кластарҙа аҙнаһына 1сәғәт бүленгән, йылына 35 сәғәт тура килә.

Уҡыу предметын, курсын үҙләштереүҙә планлаштырылған һөҙөмтәләр

/Планируемые результаты изучения учебного предмета/

5-9 кластарҙа шәхсән, предмет-ара һәм предмет һөҙөмтәләре

/ Личностные, метапредметные, предметные результаты освоения учебного предмета в конце 5-9 классов/

Шәхсән һөҙөмтәләр (мәктәп уҡыусыларының башҡорт теленән төп программаны үҙләштереүе);

- Башҡортостан Республикаһында башҡорт теленең дәүләт теле булыуын аңлау: башҡорт телен өйрәнеүҙең эшмәкәрлек һәм профессиональ эшмәкәрлектә кәрәкле булыуын аңлау;

- башҡорт телен ғәмәлдә ҡулланыуға әҙерлек: үҙ-ара аралашыуҙа толерантлыҡ;

- башҡорт теленең башҡорт мәҙәниәте менән танышыу сараһы булыуын аңлау.

Метапредмет һөҙөмтәләр (рус телле мәктәптәрҙә башҡорт телен өйрәнеү):

- телдән һәм яҙма хәбәр ителгән мәғлүмәтте адекват ҡабул итеү;

- төрлө стилдәге һәм жанрҙағы тексты төрлө уҡыу төрҙәрендә ҡабул итеү;

- тыңланған һәм уҡылған тексты бирелгән эш төрҙәре (план, йөкмәткеһен һөйләү, конспект) менән яңынан һөйләй белеү;

- аралашыу сфераһы һәм шартына ҡарап, телмәреңде һәм яҙма телмәреңде төҙөй белеү, әңгәмә, фекер алышыу, дискуссияла ҡатнаша алыу;

- үҙ аллы белем ала белеү, төрлө мәғлүмәт сығанаҡтары, интернет ресурстары, ваҡытлы матбуғат баҫмалары менән эшләй белеү; белешмә әҙәбиәт менән ҡуллана алыу;

- тәғәйен темаға материалды һайлап ала һәм системаға килтереү ысулдарын үҙләштереү; үҙ ҡарашыңды анализлай, сағыштыра, күрһәтә, һығымта яһай, йомғаҡлай, нигеҙләй белеү;

- башҡорт телен башҡа сығанаҡтарҙан мәғлүмәт алыу сараһы булараҡ ҡуллана алыу һәләтен үҫтереү;

- үҙ телмәрендә баһалау күнекмәләрен үҙләштереү;

- предмет-ара кимәлдә (туған тел, сит тел, әҙәбиәт) тел күренештәрен анализлай белеү.

Предмет һөҙөмтәләре (сығарылыш класс уҡыусыларының төп мәктәп программаһын үҙләштереүе):

- төп аңлатмаларҙы үҙләштереү: тел һәм телмәр, телдән һәм яҙма телмәр, диалог һәм монолог, телмәр ситуацияһы, телмәрҙең функциональ стилдәре һәм типтары, текст; телдең системаһы: фонетика, орфоэпия, лексика һәм фразеология, һүҙ составы һәм һүҙьяһалыш, морфология, синтаксис, орфография һәм пунктуация;

- башҡорт теленең телмәр берәмектәрен белеү, уларҙың билдәләре, һүҙ,

һүҙбәйләнеш, һөйләм, уларҙың үҙенсәлектәре;

- телмәр практикаһында ситуация һәм аралашыу стилендә тел берәмеген урынлы ҡулланыу;

- фонетик һәм лексик системаның төп үҙенсәлектәрен һәм рус теле менән сағыштырмаса башҡорт теленең грамматик төҙөлөшөн белеү;

- башҡорт әҙәби тел нормаларын һәм телмәр этикетын белеү, уларҙы әйтергә теләгән фекереңде төҙөгәндә, йәғни телдән һәм яҙма телмәр практикаһында ҡулланыу;

- төрлө төрҙәге лингвистик, ике телле һүҙлектәр менән ҡуллана белеү;

- төрлө функциональ стиль һәм жанрҙағы текст йөкмәткеһен уҡыу һәм аңлау: әҙәби (шиғыр, йыр, хикәйә, повесть һәм романдарҙан өҙөктәр), ғилми һәм популяр (ғилми һәм популяр журналдарҙан мәҡәләләр), публицистик (хроника, информацион хәбәрҙәр, комментарий), эшлекле (анкета, белдереү, ышаныс ҡағыҙы һ. б.);

- ғәҙәти темпта тәҡдим ителгән мәғлүмәтте (уҡытыусы телмәре, радио һәм телевидение дикторы телмәре һ.б.) аңлау;

- аралашыу сфераһын һәм ситуацияны иҫәпкә алып, төрлө жанрҙа һәм стилдә текст төҙөү; көнкүреш, уҡыу, социаль мәҙәни темаға телмәр этикет нормаларын һаҡлап, үҙ инициативаһы менән диалог ҡороу;

- текст менән мәғлүмәт сығанағы булараҡ эш итә белеү, текстҡа төрлө аспектта

анализ, тексты планға, тезисҡа, конспектҡа өйләндереүҙең төрлө информацион төрҙәрен үҙләштереү;

- текст фрагменттарын рус теленән башҡорт теленә тәржемә итеү.

Программа адаптик йөкмәткегә ҡоролған

Коммуникатив сферала (башҡорт телен аралашыу сараһы булараҡ өйрәнеүҙә)

- аралашыуҙың типик ситуацияларында этикет диалог алып барыу;

- уҡыусының үҙе, ғаиләһе, дуҫы тураһында һөйләүе; предмет, картинаны һүрәтләүе; персонажды ҡыҫҡаса ҡылыҡһырлауы;

Тел компетенцияһы (тел сараларын үҙләштереү).

башҡорт теленең өндәрен дөрөҫ әйтеү һәм айырыу; һүҙҙәргә һәм фразаларға дөрөҫ баҫым ҡуйыу;

төрлө һөйләм төрҙәрен интонация менән укыу;

башланғыс мәктәп курсында өйрәнелгән укыу һәм орфографик ҡағиҙәләрҙе ҡулланыу; тыңлап аңлау:

уҡыусының укытыусы һәм класташтарының телмәрен тыңлап аңлауы; аудиояҙмаларҙағы текстарҙың йөкмәткеһен аңлауы;

уҡыуҙа:өйрәнелгән тел материалына таянып төҙөлгән ҙур булмаған текстарҙыҡысҡырып уҡыу;

өйрәнелгән тел материалы менән бер рәттән яңы һүҙҙәрҙе лә үҙ эсенә алған текстарҙы эстән укыу һәм уларҙың төп йөкмәткеһен аңлау, текстан кәрәкле информацияны табыу;

яҙма телмәрҙә:яҙыу техникаһына эйә булыу;

үрнәк буйынса байрам менән ҡотлау һәм шәхси хат яҙыу.

башланғыс мәктәп курсында өйрәнелгән лексик берәмектәрҙе (һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр, баһалау лексикаһы, телмәр клишелары) һәм грамматик күренештәрҙе таныу һәм телмәрҙә ҡулланыу.

Социомәҙәни компетенция.

А. Географик атамаларҙы, билдәле балалар әҫәрҙәренең персонаждарын, популяр әкиәттәрҙең сюжеттарын, балалар фольклорының ҙур булмаған әҫәрҙәрен (шиғырҙар, йырҙар) белеү;

Танып белеү сфераһы: Башҡорт һәм рус телдәренең күренештәрен сағыштыра белеү; өлгө буйынса күнегеүҙәр эшләй белеү; ҡағиҙәләр, таблицаларҙы ҡуллана белеү; үҙ-үҙеңде баһалай белеү;

Дөйөм ҡиммәттәргә йүнәлеш сфераһы: башҡорт телен фекер, хис-тойғо, эмоцияларҙы белдереү сараһы булараҡ ҡабул итеү; балалар фольклоры ярҙамында башҡорт халҡының рухи ҡиммәттәрен үҙләштереү.

Эстетик сфера: башҡорт телендәге хис-тойғо һәм эмоцияларҙы белдереүсе сараларҙы үҙләштереү; балалар әҙәбиәте үрнәктәре менән танышҡанда матурлыҡты таныырға өйрәнеү.

Хеҙмәт сфераһы: укыу процесында билдәләнгән планға ярашлы эшләй белеү.

5 – 9 класс укыусыларының белем кимәленә талаптар.

/Ученик научится/

5 класс укыусыларының белеменә талаптар:

- Уҡытыусы укыған йәки һөйләгән, үҙең укыған тексты аңлай алыу; 3-6 һөйләмдән торған диалогты аңлау, уны дауам итә белеү;

- Уҡыған әҫәр, картина, экскурсия, ҡараған диафильм буйынса әңгәмәлә ҡатнашыу;

- предметты, күренеште элементар рәүештә һүрәтләү, уға үҙ мөнәсәбәтеңде булдырыу;

- хәбәр, һорау, өндәү һөйләмдәрҙе, поэтик әҫәрҙәрҙе дөрөҫ интонация менән һөйләү;

- 5 – 7 шиғырҙы яттан тасуири һөйләй белеү;

- тиҙәйткестәрҙе, һынамыштарҙы шыма итеп әйтә белеү.

6 класс уҡыусыларының белеменә талаптар:

- Һүрәтләү, хикәйәләү тибындағы текстарҙы тыңлау һәм аңлап ҡабул итеү;

- Бирелгән тема буйынса диалог төҙөү, диалогты дауам итеү;

- Ишеткәнде, күргәнде 4-6 һөйләм менән бәйләнешле итеп һөйләү.

- Ҡысҡырып шыма һәм тасури уҡыу.

7 класс уҡыусыларының белеменә талаптар:

- Өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең авторын, исемен белеү;

- Яҙыусы ижад иткән художестволы картиналарҙы уйлап күҙ алдына баҫтырыу;

- Эпик һәм лирик әҫәрҙе айыра белеү;

- Программала ятлау өсөн тәҡдим ителгән әҫәрҙәрҙең тексын ятлау, 8-10 шиғырҙы яттан тасуири һөйләй белеү.

- Художестволы, фәнни популяр һәм публицистик текстарҙы ҡысҡырып, етеҙ уҡыу;

8 класс уҡыусыларының белеменә талаптар:

-Уҡығанды, һөйләгәнде аңлау, йөкмәтке буйынса һорауҙар, һәм шул һорауҙарға яуап бирә белеү;

- Прозаик текстарҙы дөрөҫ, шыма, аңлы уҡыу белеү;

- Уҡылған тексты өлөштәргә бүлеү,исем биреү, элементар план төҙеү;

- Текстан аңлашылмаған һүҙҙәрҙе табыу, һүҙлектәрҙе файҙаланыу;

- Башҡортостан тураһында мәғлүмәттәргә эйә булыу;

- Башҡорт халҡының мәҡәлдәре, йомаҡтарын белеү;

- Хәрефтәрҙе һәм һүҙҙәрҙе матур , дөрөҫ яҙа белеү;

- Өйрәтеү диктанттар яҙа белеү.

9 класс уҡыусыларының белеменә талаптар:

- Ҙур булмаған эпик әҫәрҙәрҙе йәки уларҙың өҙөктәрен һөйләп биреү. Художество әҫәрҙәрҙе инсценировкалау.

-Уҡытыусы ҡуйған проблемалы һорау ярҙамында героға характеристика биреү;

-тәҡдим ителгән әҫәрҙе тәржемә итә белеү, таныш булмаған һүҙҙәрҙе айыра белеү;

-10-12 шиғырҙы яттан тасуири һөйләй белеү;

-эпик, логик, лироэпик һәм драматик әҫәрҙәрҙе айыра белеү.

- Һорауҙарға тулы яуап һәм геройҙарға баһалама биреү;

-уҡылған әҫәрҙәргә үҙ мөнәсәбәтеңде белдерә белеү.

-Телмәр ағышында өндәрҙең үҙгәреүен айыра һәм аңлата белеү;

-диалогтарҙа башҡа кешеләрҙең телмәрендәге орфоэпик хаталарҙы күҙәтә һәм төркөмләй белеү;

-һүҙлектәр менән файҙалана белеү;

-диктант, изложение һәм иншалар яҙыу;

-өндәш һүҙҙәр, улар эргәһендә тыныш билдәләренең ҡуйылышы;

-һүҙҙәрҙе яһаусы һәм үҙгәртеүсе ялғауҙарҙың килеү тәртибе (рус теле менән сағыштырыу).

-үҙ аллы һәм ярҙамсы һүҙҙәрҙең телмәрҙәге роле.

Уҡытыу предметының төп йөкмәткеһе
1-се бүлек. Белем көнө. Текст.
Грамматика буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау

1-се сентябрь -“Белем көнө” Был тема (1 сентябрь – Белем көнө. Мәктәп, уҡыу, белем алыу, тел өйрәнеү) башлыса “Көҙ” темаһы менән бергә үрелеп бара. Бер үк ваҡытта, уҡыусыларҙың йәйге каникулды нисек үткәреүе тураһында әңгәмә үткәреү, фекер алышыуҙар ойошторола. Был темаларға ҡағылышлы һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр, һөйләмдәр иҫкә төшөрөлә, һүҙлек запасын байытыу йәһәтенән яңылары үҙләштерелә. Башланғыс кластарҙа өйрәнелгән һәм яңы үҙләштерелгән һүҙҙәр ярҙамында бәләкәй хикәйәләр, диалогтар төҙөргә тәҡдим ителә. Теманы үҙләштереү барышында уҡыусылар яҙыусының тормош юлы һәм темаға тап килгән әҫәрҙәре менән ҡыҫҡаса таныша башлайҙар. Дәреслектең тәүге темаларында грамматиканан үтелгәндәрҙе ҡабатлау ойошторола.

Телмәр әҫәре булараҡ текст. Тексттың атамаһы, тексттың төп билдәләре (өлөштәргә айырылыуы, мәғәнәүи берҙәмлек, бәйләнешлек). Тема, коммуникатив күрһәтмә, тексттың төп мәғәнәһе. Тексттың микротемаһы.

Текст өлөштәрене һәм һөйләмдәренең бәйләнеш саралары. Тексттың коммуникатив-стилистик сараһы булараҡ абзац.

Тексттың функциональ-мәғәнәүи төрө:һүрәтләү, хәбәрләү, фекер йөрөтөү. Текст структураһы. Текст планы. Текста теманы үҫтереү ысулдары.

Тексты мәғлүмәти эшкәртеүҙең төп төрҙәре: план, конспект, аннотация.

Тема, төп мәғәнә, телмәрҙең функциональ-мәғәнәүи төрөнә ҡарау күҙлегенән тексты анализлау. Тексттың планын төҙөү. Тексттың мәғәнәүи бүлектәрен, һөйләмдәрҙең бәйләнеү ысулдары һәм сараларын билдәләү. Текста тел үҙенсәлектәрен анализлау. Тема, маҡсат, төп мәғәнә, адресат, ситуация һәм аралашыу шартынан тел сараларын һайлау. Төрлө типтағы, стилдәге, жанрҙағы текстарҙы төҙөү. Тексты төҙөү нормаһын һаҡлау (логик яҡтан төҙөк, эҙмә-эҙлекле, бәйләнешле, темаға ярашлы һ.б.). Телдән һәм яҙма телмәрҙе баһалау һәм мөхәррирләү. Тексты мәғлүмәти эшкәртеү.

2-се бүлек. Тыуған илем-Башҡортостаным
Телмәр һәм аралашыу телмәре

Уҡыусыларҙы үҙҙәре йәшәгән республиканың үткәне, бөгөнгөһө, киләсәге менән таныштырыу төп маҡсат булып тора. Республика тураһында улар тулы мәғлүмәткә эйә булырға тейеш. Бының өсөн “Башҡортостан” темаһы буйынса тәҡдим ителгән материалдың тулы һәм тарихи яҡтан дөрөҫ сағылдырылыуына иғтибар итергә кәрәк. Башҡортостан тураһында һөйләгәндә фактик материалдарға таяныу мөһим, бының өсөн дәрестә бик күп күргәҙмәлелек, тарихи мәғлүмәтле китаптар, таблицалар, карталар ҡулланыу кәрәк. Уҡыусыларҙың үҙ тыуған республика тураһында, уның уңыштары, үткәне, бөгөнгөһө, киләсәге, уның байлыҡтары, күренеклк шәхестәре, матурлығы, төҙөклөгө хаҡында дөрөҫ, тулы, анығ итеп һөйләй белеүҙәренә өлгәшеү.

Айырым темаларҙың береһе булып телмәр һәм аралашыу телмәре тора. Икенсе темаларҙы үтеү барышында башҡа грамматик темаларҙы ла үҙләштереү күҙ уңында тотола.

3-сө бүлек. Үҙем тураһында
Фонетика һәм орфоэпия

“Үҙем тураһында” темаһын үҙләштереү барышында уҡыусы үҙе тураһында һөйләргә өйрәнергә тейеш. Уҡыусыға үҙенең ғаилә ағзалары, яҡын туғандары тураһында мәғлүмәт бирә алыуын да күҙ уңында тоторға кәрәк. Уны үҙенең бөгөнгөһө, киләсәккә пландары, уй-хыялдары менән уртаҡлаша белергә өйрәтеү. Кешенең тән ағзалары, эске органдарының атамаларын белеү шәхси гигиена, көн тәртибе, һаулығы менән берлектә алып барыла. Кешегә һау-сәләмәт булыу өсөн нимә эшләргә кәрәклеге тураһында

әңгәмәләр үткәреү, әҫәрҙәр уҡыуҙы ла ойошторорға кәрәк. Тема буйынса эш көндәлек тормошобоҙ, беҙгә кәрәк-яраҡ әйберҙәр менән бәйләнгән. Аҙыҡ-түлек, кейем-һалымды һатып алыу магазин, баҙар менән бәйләнеп килә. Шуға ла был темаларҙы берлектә өйрәнеүҙе отошло тип таптыҡ. Тема буйынса һәр нәмәнең исемен, атамаһын ғына белеү генә ҡаралмай, ә уҡыусыларҙы һатып алыу этикеты менән таныштырыу, һөйләшеүгә, аралашырға өйрәтеү маҡсаты ҡуйыла.

Теманы үҙләштереү барышында һүҙлек, белешмә һәм смс-хәбәрҙәрҙән мәғлүмәт эҙләүҙә алфавитты ҡулланыу.

Телдең берәмеге булараҡ өн. Һуҙынҡы, тартынҡы өндәрҙең системаһы. Телмәр ағымында өндәрҙең үҙгәреше. Ижек. Баҫым. Норматив әйтелеш һәм баҫымдың төп ҡағиҙәләре. Нәҙек һәм ҡалын һуҙынҡыларҙы айырыу. Әҙәби тел нормаларына ярашлы һүҙҙәрҙең дөрөҫ әйтелеше. Фонетик-орфоэпик белем һәм күнекмәләрҙе уҡыусының үҙ телмәрендә ҡулланыуы

4- се бүлек. Йыл миҙгелдәре
Морфемика һәм һүҙьяһалыш
Лексикология һәм фразеология

Йыл миҙгелдәре, һәр йыл миҙгеленә хас үҙенсәлектәр менән таныштырыу. Тәбиғәт күренештәрен күҙәтә һәм алған тәьҫораттарҙан сығып һөйләй белеү. Йыл миҙгелдәрен, һәр миҙгелгә ҡараған ай исемдәрен дөрөҫ әйтә һәм телмәрҙә ҡуллана белеү.

“Яҙ етте” темаһын үтеү барышында уҡыусылар, иң беренсе сиратта, яҙ билдәләрен күрә һәм яҙ миҙгеленең үҙенсәлектәрен әйтә белергә тейеш. Был тема буйынса күп кенә әҫәрҙәр тәҡдим ителгән. Әҫәрҙә яҙғы тәбиғәт, ҡоштар, йәнлектәр, ағастар, сәскәләр тураһында яҙыла. Шулай уҡ 1 май һәм 9 май байрамдары, дуҫлыҡ тураһында ла һөйләшеү тәҡдим ителә.

Ҡыш миҙгеленең үҙенсәлектәрен билдәләү. Тәбиғәтте күҙәтеү, экскурсиялар ойоштороу. Алған тәьҫораттар менән уртаҡлашыу. Уҡыусының күргәндәре тураһында ябай формала иркен һөйләй белеүенә өлгәшеү. Бының өсөн төрлө ысулдарҙы файҙаланырға кәрәк: уҡығанды тыңлау, һүрәт-картина буйынса һөйләү, диалог төҙөү, тәҡдим ителгән әҫәрҙәр, шиғырҙар уҡыу, уларҙы анализлау, һүҙлек буйынса эш һ.б.

Йәй миҙгеленең үҙенсәлектәрен билдәләү. Уларҙың һүҙ байлығын арттырыу, һөйләү һәм яҙма телмәрен үҫтереү. Тәбиғәтте күҙәтеү, алған тәьҫораттар буйынса фекер алышыу. Был айҙарҙа уҙғарылған милли байрамдар менән таныштырыу, улар тураһында белгәндәрен һөйләтеү. Балаларҙың йәйге ялы,хеҙмәте, ололарға ярҙамы тураһында әҫәрҙәр уҡыу һәм әңгәмәләр үткәреү.

Көҙгө муллыҡ тураһында мәҡәл, әйтемдәргә күберәк урын бирелә. Кеше тормошонда хеҙмәттең роле, ололарҙың һәм балаларҙың хеҙмәте тураһында фекер алышыу.

Ялғауҙар һәм уларҙың дөрөҫ яҙылышын ғәмәлдә дөрөҫ ҡулланыу. Ҡушма һәм парлы һүҙҙәрҙең дөрөҫ яҙылышын үҙләштереү.

Лексикологияның төп атамаларын үҙләштереү. Фекерҙе, хисте, эмоцияны сағылдырыуҙа һәм формалаштырыуҙа һүҙҙең ролен аңлау. Һүҙҙең лексик, грамматик мәғәнә айырмалыҡтарын аңлатыу. Күп мәғәнәле һүҙҙәрҙе айырыу: омоним, синоним, антонимдарҙы таба белеү.

Башҡорт теленең синоним һәм антоним һүҙлектәре.

Фразеологизмдар, уларҙың билдәһе һәм мәғәнәһе. Мәҡәлдәр, әйтемдәр, афоризмдар, ҡанатлы һүҙҙәр. Фразеологик һүҙлектәр.

Фекерҙе, хисте, эмоцияны белдереүҙә һүҙҙең мәғәнәһен аңлау; үҙ лексиконыңды тәрәнәйтеү кәрәклегенә төшөнөү.

Төрлө типтағы (аңлатмалы, синоним, антоним, фразеологик һ.б.) лексик һүҙлектәрҙән кәрәкле мәғлүмәтте алыу һәм уларҙы кәрәкле урында ҡулланыу.

5-се бүлек. Күңелле байрамдар
Морфология

“Яңы йыл” темаһы “Ҡыш”темаһы менән берлектә алып барыла. Уҡыусыларҙың ҡыш миҙгеле буйынса белемдәрен артабан да үҫтереү төп маҡсаттарҙың береһе булып тора. Ҡыш миҙгеленең үҙенсәлектәрен билдәләү, Яңы йыл, байрамдар менән туғандарҙы, яҡын кешеләрҙе ҡотларға өйрәтеү, һәр байрамдың үҙенә генә хас күренештәре, үҙенсәлектәре тураһында һөйләтеү.

8 байрамына ҡағылышлы темаларҙы үҙләштереү әсәйҙәр тураһында шиғыр, хикәйәләр уҡыу менән берлектә алып барыла. Әсәйҙең донъяла иң ҡәҙерле кеше икәнен, уны ихтирам итергә, яратырға, ҡәҙерләргә кәрәклекте аңлатыу. Шулай уҡ әсәй темаһы, һис шикһеҙ, ғаилә темаһы менән берлектә бара, шуның өсөн башланғыс кластарҙа үтелгән ғаилә темаһы ҡабатлана һәм уҡыусыларҙың һүҙлек запасын үҫтереү өҫтөндә даими эш алып барыла. Тема байрам төшөнсәһен үҙ эсенә алғанлыҡтан, ҡотлау открыткалары, смс-хәбәрҙәр, электрон почтаға ҡотлауҙар яҙырға, ҡотлау һүҙҙәрен әйтә белергә өйрәтеү ҙә ҡарала.

Йола байрамдарын үткәндә, һүҙҙе башҡорт халҡының, Башҡортостанда йәшәүсе башҡа халыҡтарҙың яҙғы тәбиғәт менән бәйле ғөрөф-ғәҙәттәре һәм матур йолалары тураһында алып барырға тәҡдим ителә. Уҡыусыларға уларҙың кеше тормошондағы әһәмиәтен, мәғәнәһен, тергеҙеү кәрәклеген еткереү.

Тәҡдим ителгән темалар буйынса, яҙыусы, шағирҙарҙың ижадын өйрәнеү, уларҙың әҫәрҙәрен уҡыу, идея-тематик йөкмәткеләрен билдәләү; уҡыусыларҙың һөйләй, яҙма телмәрен, бәйләнешле телмәрен үҫтереү, һүҙлек запасын арттырыу төп маҡсаттарҙың береһе булып тора.

Морфологияның төп аңлатмаларын үҙләштереү. Һүҙҙең лексик мәғәнәһенән айырмалы рәүештә, грамматик үҙенсәлектәрен аңлау. Үҙ аллы һүҙ төркөмдәрен һәм уның формаларын таныу; ярҙамсы һүҙ төркөмдәренең телмәрҙәге әһәмиәте һәм уның функцияһы менән таныштырыу.

6-сы бүлек. Дуҫлыҡ ҡәҙерен бел
Морфология

Башҡортостан Республикаһындағы күп милләтттәрҙең дуҫ йәшәүе, халыҡтар дуҫлығы тураһында текстар уҡыу, әңгәмә ойойштороу. Кешеләр араһында мөнәсәбәт, ысын дуҫлыҡтың ҙур мәғәнәгә эйә булыуы, уны һаҡлай белеү. Бөйөк шәхестәр тормошонан, көндәлек тормоштан алынған күренештәр менән бәйләп алып барыу. Был тема буйынса башҡорт халыҡ ижады жанрҙарын, башҡорт һәм башҡа милләт әҫәрҙәрен ҡулланыу ҡарала.

Исемдең дөйөм категориаль мәғәнәһен, морфологик билдәләрен һәм синтаксик ролен анализлау.

Уртаҡлыҡ һәм яңғыҙлыҡ исемдәр. Башҡорт телендә енес төшөнсәһе, һан, килештәрҙе таныу. Исемдәрҙең ниндәй килештә килеүен билдәләү. Бирелгән морфологик билдәләр буйынса исемдәрҙе төркөмләү. Исемдәрҙе лексик һәм грамматик нормаларға ярашлы ҡулланыу.

Сифаттың дөйөм категориаль мәғәнәһен, морфологик билдәләре һәм синтаксик ролен анализлау. Сифат дәрәжәләрен таныу; сифаттарҙың яһалышы, уларҙың дөрөҫ яҙылышын төшөнөү, миҫалдар килтереү.

Телмәрҙә синонимик сифаттарҙы, эпитет ролендә булған сифаттарҙы ҡулланыу матурлығы

7-се бүлек. Башҡортостан йылғалары, күлдәре. Экология мәсьәләһе
Морфология

Был темала иң беренсе нәүбәттә Башҡортостан Республикаһы тәбиғәтенең матурлығы , байлығы тураһында уҡыусыларға еткереү. Респуликалағы йылға , күлдәр

тураһында мәғлүмәт биреү. Уларҙың кеше тормошондағы роле, әһәмиәте. Дәрестә бына ошо тәбиғәт байлығы, Башҡортостанда үҫкән үҫемлектәр донъяһы темаһын асырға кәрәк. Бында үҫемлектәр исемдәре, уларҙың ҡайһы береһенә үҙенсәлектәре буйынса характеристика бирелә. Һирәк осраған, Ҡыҙыл китапҡа ингән үҫемлектәр. Дарыу үҫемлектәре һ.б. Үҫемлектәрҙе өйрәнеү һәм һаҡлау һ.б.

Был теманы үҙләштергәндә, йылғаларҙың атамалары, уларҙың аңлатҡан мәғәнәһе, килеп сығышы (этимологияһы) хаҡында һөйләү, экология мәсьәләһен күтәреү, уҡыусыла патриотик планда ғорурлыҡ хисе тәрбиәләүҙе күҙ уңында тоторға кәрәк.

Һандың дөйөм категориаль мәғәнәһе, морфологик билдәләре һәм синтаксик ролен анализлау. Төп, рәт, бүлем, сама, йыйыу, кәсер, үлсәү һандарын айыра белеү. Нумератив һүҙҙәр тураһында белеү. Һандарҙың дөрөҫ яҙылышын үҙләштереү. Морфологик билдәләренә ҡарап, һандарҙы төркөмләү. Һандарҙы телмәрҙә дөрөҫ ҡулланыу.

Алмаштарҙы башҡа һүҙ төркөмдәре менән сағыштырыу. Төрлө алмаш төркөмсәләрен килеш менән дөрөҫ үҙгәртеү. Морфологик билдәләренә ҡарап алмаштарҙы төркөмләү. Алмаштарҙы һөйләмдәрҙе, текст өлөштәрен бәйләүҙә һәм телдәге этик нормаларға ярашлы телмәрҙә ҡулланыу.

Ҡылымдың дөйөм категориаль мәғәнәһен, морфологик билдәләрен һәм синтаксик ролен анализлау.

8-се бүлек. Исемдәрҙә-ил тарихы
Морфология

Кеше тормошонда атамаларҙың да (кеше исеме, фамилияһы, атаһының исеме: ауыл, ҡала, тау, йылға һ.б.) роле ҙур. Унһыҙ тормошто күҙ алдына килтереп булмай. Атамаларҙың төрҙәре күп. Тел ғилемендә уларҙы өйрәнеүсе фән бар. Ул-ономастика. Ономастика фәне үҙе бер нисә тармаҡтан тора: антропонимика - шәхес атамаларын, топонимика - географик атамаларҙы, этнонимика-милләт, халыҡ, ҡәбилә исемдәрен, зоонимика - ҡош-ҡорт, хайуан ҡушаматтарын, космонимика - күк есемдәре исемдәрен, теонимика - илаһи көс исемдәрен, прагматонимика төрлө әйбер, тауар исемдәрен, маркаларын өйрәнеүсе фән.

Рәүештең дөйөм категориаль мәғәнәһен, морфологик билдәләрен анализлау, унң синтаксик функцияһын билдәләү.

9-сы бүлек. Сәнғәт оҫталары
Морфология

Республиканың данлыҡлы һәм арҙаҡлы шәхестәре менән танышыуҙы дауам итеү. Сәнғәт оҫталарының тормош юлы һәм ижады менән таныштырыу. Теле-радио тапшырыуҙар, яҙмалар ҡарау. Уларҙың әҫәрҙәрен таныу, данлыҡлы кешеләребеҙ тураһында һөйләй белеү. Йырҙар өйрәтеү, бергәләп йырлау, һәләтле балалар менән айырым эшләү.

Ярҙамсы һүҙ төркөмдәрен бер-береһенән айырыу. Телмәрҙә урынлы ҡулланыу.

10-сы бүлек. Спорт һәм сәләмәт тормош
Синтаксис

Сәләмәт булыу өсөн, спорт менән шөғөлләнергә кәрәк икәнлеген аңлатыу һәм был турала уҡыусылар менән һөйләшеү, әңгәмә ойоштороу. Уларҙы ниндәй спорт төрө менән ҡыҙыҡһыныуҙары, күренекле спортсмендар тураһында һөйләргә өйрәтеү. Спорт тураһында теле-радио тапшырыуҙары, газета материалдары буйынса һөйләү.
Башҡортостанда спорт төрҙәре. Спорт өлкәһендә данлыҡлы кешеләр.

Грамматиканың бүлеге булараҡ синтаксис. Синтаксистың берәмеге булараҡ һөйләм һәм һүҙбәйләнеш. Синтаксик бәйләнештең төрҙәре һәм саралары.

11 –се бүлек. Башҡорт халыҡ ижады
Синтаксис

Халыҡ ижады (әкиәт, йомаҡ, мәҡәл) тураһында дөйөм төшөнсә. Фольклорҙың коллектив ижад булыуы. Фольклор һәм яҙма әҙәбиәт. Башҡорт халҡының һәм республикала йәшәгән башҡа халыҡтар ижадының һаҡланып, быуындан-быуынға тапшырылып килгән йолалары, ғөрөф-ғәҙәттәре, әҙәп ҡағиҙәләре менән таныштырыу.
Синтаксистың төп аңлатмаларын үҙләштереү.

Фекерҙе формалаштырыуҙа һәм сағылдырыуҙа синтаксистың ролен, һүҙ менән һүҙбәйләнештең айырмалыҡтарын аңлау. Башҡорт телендә һөйләм, уның төҙөлөшөн рус телендәге һөйләм менән сағыштырыу.

12-се бүлек. Хеҙмәт төбө-хөрмәт
Дөрөҫ яҙыу: орфография һәм пунктуация

Республикабыҙ кешеләренең хеҙмәте, һөнәрҙәре, балалрҙың ололарға ярҙамы һәм кешеләрҙең һәйбәт сифаттары сағылған шиғырҙар, хикәйәләр уҡыу. Кеше тормошонда хеҙмәттең роле, ололарҙың һәм балаларҙың хеҙмәте, һөнәр, кәсептәрҙең күплеге, һәр кешенең үҙенә һөнәр һайлай белеүе тураһында.

Тыныш билдәләре һәм уларҙың функцияһы. Тыныш билдәләренең төрҙәре. Һөйләм аҙағында тыныш билдәләре.

Тура телмәр һәм цитата, диалогтарҙа тыныш билдәләре. Яҙма телмәрҙә орфографик һәм пунктуацион нормаларҙы күҙәтеү.

Дөрөҫ яҙыу өсөн, орфографик һүҙлектәр һәм белешмәләр ҡулланыу.

13-сө бүлек. Халыҡ йолалары, ғөрөф-ғәҙҙәттәре, әҙәп ҡағиҙәләре
Тел һәм мәҙәниәт

Башҡорт халҡының һәм башҡа милләт халыҡтарының һаҡланып, быуындан-быуынға тапшырылып килгән йолалары, ғөрөф-ғөҙәттәре, әҙәп ҡағиҙәләре менән таныштырыу.

Башҡорт халҡының милли аштары менән танышыу. Уларҙы әҙерләү үҙенсәлектәре менән таныштырыу.

Уҡыусыларҙы башҡорт атының килеп сығыуы, тарихи үткәне менән таныштырыу. Уларҙы йәш үҙенсәлектәре буйынса бүленеүен аңлатыу, йылҡы малына һөйөү тойғоһо тәрбиәләү.

Күренекле шәхестәрҙең Башҡортостанда ҡымыҙ менән дауаланыуы тураһында һөйләү.

Телдә мәҙәниәт һәм халыҡ тарихының сағылышы. Башҡорт телмәр этикеты.

Башҡорт халыҡ ижады әҫәрҙәрендә, матур әҙәбиәттә һәм тарихи текстарҙа милли-мәҙәни компонент мәғәнәһе менән тел берәмеген асыу. Лингвистик һүҙлектәрҙең (аңлатмалы, этимологик һ.б.) мәғәнәһен аңлатыу. Уҡыу эшмәкәрлегендә һәм көндәлек тормошта башҡорт телмәр этикет ҡағиҙәләрен урынлы ҡулланыу.

Уҡытыу предметының сәғәттәр һаны
5 –се класс
Һаумы мәктәп (5 сәғәт)

Был темаларға ҡағылышлы һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр, һөйләмдәр иҫкә төшөрөлә, һүҙлек запасын байытыу йәһәтенән яңылары үҙләштерелә. 1-4-се кластарҙа өйрәнелгән һәм яңы үҙләштерелгән һүҙҙәр ярҙамында бәләкәй хикәйәләр, диалогтар төҙөргә тәкдим ителә. Грамматика буйынса темалар: башҡорт теленең өн һәм хәрефтәре; исем, исемдең күплек ялғауы, исемдәрҙең һан менән үҙгәреше, һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе, ҡалын һәм нәҙек һуҙынҡылар; сифат.

Үҙем тураһында (7 сәғәт)

Был темаларға ҡағылышлы һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр, һөйләмдәр иҫкә төшөрөлә, һүҙлек запасын байытыу йәһәтенән яңыларын үҙләштереү. 1-4-се кластарҙа өйрәнелгән һәм яңы үҙләштерелгән һүҙҙәр ярҙамында бәләкәй хикәйәләр, диалогтар төҙөү. Грамматика буйынса темалар: исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше, алмаш, зат алмаштары, зат алмаштарының килеш менән үҙәгреше, к-г, ҡ-ғ, п-б тартынҡыларының сиратлашыуы.

Йыл миҙгелдәре (5 сәғәт)

Тәбиғәт күренештәрен күҙәтеүҙән алған тәьҫораттарҙан сығып һөйләй белеү. Йыл миҙгелдәрен, һәр миҙгелгә ҡараған ай исемдәрен дөрөҫ әйтә һәм телмәрҙә ҡуллана белеү. Грамматика буйынса темалар: һорау алмаштары, күрһәтеү алмаштары, билдәһеҙлек һәм билдәдәү алмаштары.

Яңы йыл ҡотло булһын! (3сәғәт)

Ҡыш миҙгеле тураһында һөйләй белеү. Яңы йыл менән ата-әсәне, класташтарҙы, туғандарҙы ҡотларға өйрәнеү. Грамматика буйынса темалар: ҡылымдарҙың зат һәм һан менән үҙгәреше.

Башҡортостаныңды беләһеңме? (3 сәғәт)

Уҡыусы аңына үҙе йәшәгән ерҙең – Башҡортостандың – тарихы, уның байлығы, күренекле шәхестәре һ.б. хаҡында бер бөтөн фекр тыуҙырыу һәм ул турала һөйләй белеү. Яңғыҙлыҡ һәм уртаҡлыҡ исемдәрҙе дөрөҫ яҙыу, ҡулланыу.

8 март – ҡатын-ҡыҙҙар көнө (5 сәғәт)

Алдағы кластарҙа үтелгән ғаилә темаһын ҡабатлау һәм был төшөнсәләрҙе аңлау өсөн һүҙлек запасын үҫтереү. Тема байрам төшөнсәһендә үҙ эсенә алғанлыҡтан ҡотлау открыткалар яҙыу, ҡотлау һүҙҙәрен әйтә белеү. Антоним, омоним, синонимдарҙы телмәрҙә дөрөҫ ҡулланыу.

Яҙғы эштәр (4 сәғәт)

Яҙғы эштәр, яҙғы баҡса эштәре, баҫыу эштәре тураһында һөйләү, әңгәмәлә ҡатнашыу. “Яҙғы көн йылды туйҙыра” тигән мәҡәлдең асылын аңлау, экскурсияларға йөрөү. Башҡорт халҡының, Башҡортостанда йәшәүсе башҡа халыҡтарҙың яҙғы тәбиғәт менән бәйле ғөрөф-ғәҙәттәре һәм матур йолалары тураһында белеү. Һан һүҙ төркөмө тураһында төшөнсә биреү.

Йәйҙе ҡаршылайбыҙ (3 сәғәт)

Йәйге байрамдар, йәйге ялға пландары тураһында һөйләй белеү, диалогтар ҡороу, һүҙ байлығын арттырыу.

6 –сы класс

Беҙҙең мәктәп. (3 сәғәт)

Башҡорт теленең үҙенсәлекле өн-хәрефтәрен ҡабатлау, уларҙы дөрөҫ әйтеү өҫтөндә эшләү, һүҙ тураһында төшөнсә алыу. Исем һүҙ төркөмө. Текстағы исемдәрҙе табыу. Уларҙың һөйләмдәге роле. Һүҙ байлығын арттырыу. Мәктәп тураһында текст төҙөү.

Көҙгө тәбиғәт (3 сәғәт)

Башҡортостан ере буйлап…(5 сәғәт)

Дуҫлыҡ ҡәҙерен бел (4 сәғәт)

Бер-берең менән мөнәсәбәт тураһында әңгәмә. Был бүлектә уҡыусылар ысын дуҫлыҡ, дуҫ тураһында төшөнсә ала, һүҙ байлығын арттыра. Ҡылымдың заман формаларын телмәрҙә дөрөҫ ҡулланырға өйрәнеүҙе дауам итәләр. Дуҫтары тураһында текст төҙөү өҫтөндә эшләйҙәр.

Ҡыш дауам итә (5 сәғәт)

Уҡыусыны йыл миҙгелдәре, күргәндәре тураһында ябай формала иркен һөйләй белеүенә өлгәштереү. Ҡылымдың хәбәр һөйкәлеше ҡылымдарын телмәрҙә дөрөҫ файҙаланыуға өлгәшеү.

Этикет ҡағиҙәләре (3 сәғәт)

Иҫәнләшә белеү, әҙәплелек ҡағиҙәләре тураһында һөйләшеү. Сәләмләү һүҙҙәрен ҡулланып диалогтар төҙөү.

Яҙ килә, яҙ! (3 сәғәт)

Үҫемлектәрҙең атамаларын өйрәнеүҙе яҙ айы, яҙғы тәбиғәт тураһында һөйләшеү менән бергә алып барырға.

Яҙғы эштәр һәм йола байрамдары (8 сәғәт)

Кешеләрҙең баҡса һәм ҡырҙағы эштәре тураһында һөйләшеү. Һүҙ байлығын арттырыу. 1 Май, 9 Май байрамдары тураһында, Бөйөк Ватан һуғышында ҡатнашыусы кешеләрҙең үткән юлы менән танышыу.

Йәмле йәй килә! (2 сәғәт)

7 –се класс

VI класта үтелгәндәрҙе ҡабатлау (3 дәрес)

Сифат дәрәжәләре, исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше, һүҙҙәрҙең һөйләмдәге тәртибе темаларын ҡабатлау, алған белемде телмәрҙә ҡулланыу. М. Кәрим, К. Кинйәбулатова, З. Биишева ижады һәм тормошо менән тәрәнерәк танышыу. Улар тураһында ҡыҫҡаса һөйләргә өйрәнеү. Диалог һәм монолог ярҙамында бәйләнешле һөйләм төҙөүҙе дауам итеү. Мәҡәл, әйтемдәр менән танышыу. Үтелгән грамматик темаларҙы ҡабатлау.

Ауыл тормошо (3 сәғәт)

Ауыл тормошо, ауыл кешеләренең көнкүреше, хеҙмәт, игенсе хеҙмәте тураһындағы әңгәмәләрҙә ҡатнашыу. Икмәк үҫтереү, икмәктең өҫтәлгә килгәнгә тиклем үткән юлы, уны үҫтереүҙә ҡатнашҡан һөнәрҙәр тураһында мәғлүмәтле булыу. Ауыл халҡына, эшенә хөрмәт менән ҡарау. Улар тураһында ҡыҫҡаса һөйләргә өйрәнеү, һөйләм, текст төҙөү. Ауыл еренән сыҡҡан күренекле шәхестәрҙең тормош юлы менән танышыу. Сифат ҡылым тураһында мәғлүмәт биреү.

Башҡортостан буйлап сәйәхәт (5 сәғәт)

Башҡортостан тураһында 1-6 кластарҙа үтелгәндәрҙе ҡабатлап, белгән материалды эҙмә-эҙлекле итеп һөйләргә өйрәнеү, яңы мәғлүмәт алыу. Башҡортостан тураһында рус яҙыусылары, “Урал батыр” эпосы һ.б. танышыу.Башҡортостан йылғалары, ҡалалары, байлыҡтары тураһында белгән белемдәрҙе байытыу. Һөйләм, текст төҙөү, һөйләмдә һүҙҙәр тәртибен дөрөҫ ҡулланыу. Уртаҡлыҡ һәм яңғыҙлыҡ исемдәргә күнегеүҙәр.Башҡортостандың боронғо ҡалаһы Арҡайым тураһында мәғлүмәт алыу. Башҡортостан темаһына шиғырҙар ятлау.

Спорт. Спорт кәрәк-яраҡтары (5сәғәт)

Кешегә сәләмәт булыу өсөн спорт менән шөғөлләнергә кәрәк икәнлеген аңлау, һәм был турала һөйләшеүҙә ҡатнашыу.Башҡортостандағы спорт төрҙәре тураһында һөйләү.Ҡылым төркөмсәләрен ҡабатлау. Спорт өлкәһендә данлыҡлы кешеләр тураһында ҡылым төркөмсәләрен ҡулланып текст төҙөү. Милли уйындар тураһында мәғлүмәт алыу. Спорт кәрәк-яраҡтары тураһында текст төҙөү. (Ирек Зарипов, Максим Чудов).. Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибен боҙмау. Киләсәк заман сифат ҡылым тураһында мәғлүмәт биреү.

Мин һәм беҙҙең ғаилә (4 сәғәт)

Үҙеңдең ғаиләң тураһында тулы һәм иркен һөйләй белеү. Ғаилә ағзаларын дөрөҫ атау, уларға ихтирамлы, иғтибарлы булыу. Ғаилә ағзалары тураһында яҙылған әҫәрҙәр уҡыу, уларҙы аңлы ҡабул итергә өйрәнеү, һөйләү күнекмәләрен үҫтереү. Уҡылған әҫәрҙәр буйынса план төҙөү, план буйынса һөйләү. Телмәр үҫтереүгә айырым иғтибар биреү. Билдәле рәссамдарҙың картинаһын ҡарау, аңлау һәм уның йөкмәткеһен һөйләргә өйрәнеү. Хәл ҡылым тураһында төшөнсә биреү.

Әсәй, әсәкәйем (3 сәғәт)

Әсәй, өләсәйҙәрҙең изгелеге, ҡәҙере хаҡында әҫәрҙәр уҡыу, йөкмәткеһе өҫтөндә эш төрҙәре башҡарыу, һүҙлек байлыҡтарын арттырыу. Ҡатын-ҡыҙҙар байрамы тураһында әңгәмәләрҙә, иртәлектәр үткәреүҙә, данлыҡлы ҡатын-ҡыҙҙар менән осрашыуҙарҙа ҡатнашыу. Теркәүес тураһында төшөнсә алыу. Теҙеү теркәүестәрен телмәрҙә ҡулланыу.

Сәнғәт оҫталары (3 сәғәт)

Республиканың данлыҡлы һәм арҙаҡлы шәхестәре менән танышыуҙы дауам итеү. Сәнғәт оҫталарының тормош юлы һәм ижады менән танышыу. Теле-радио тапшырыуҙар, яҙмалар ҡарау. Уларҙың әҫәрҙәрен таныу, данлыҡлы кешеләребеҙ тураһында һөйләй белеү. Йырҙар өйрәнеү, бергәләп йырлау. Мәктәп сәхнәһе өсөн концерт номерҙарын әҙерләүҙә ҡатнашыу. Эйәртеү теркәүестәре. Теркәүестәрҙең дөрөҫ яҙылышы темаһын үҙләштереү, нығытыу.

Исемең матур – кемдәр ҡушҡан? Исемдәрҙә - ил тарихы (2 сәғәт)

Исемдәрҙең мәғәнәһе, уның кеше холоҡ-фигеленә тәьҫир итеүе тураһында мәғлүмәтте үҙләштереү.Үҙ исемеңдең мәғәнәһен өйрәнеү Данлыҡлы кешеләрҙең исемдәренә бәйләп, төрлө тарихи ваҡиғалар һөйләү, әҫәрҙәр уҡыу. Атамалар буйынса легендалар, риүәйәттәр уҡыу. Бәйләүестәр. Яңғыҙлыҡ исемдәрҙе дөрөҫ яҙыу ҡағиҙәһен ҡабатлау.

Борон-борон заманда (2 сәғәт)

Башҡорт халыҡ ижады темаһын киңәйтеү, уҡыусыларҙың белгәндәрен тулыландырыу, һүҙ байлығын, һөйләү телмәрен үҫтереү өҫтөндә эшләү. Башҡорт халыҡ әкиәттәре, Ф. Туғыҙбаеваның “Тайыштабан ниңә уйнарға сыҡманы?” әкиәтен уҡыу. Уларҙың айырмаһын билдәләү. Киҫәксә тураһында төшөнсә алыу. Киҫәксәләрҙең дөрөҫ яҙылышын үҙләштереү.

Берҙәмлек, дуҫлыҡ, тыныслыҡ (2 сәғәт)

Халыҡ-ара булған мөнәсәбәттәр тураһында мәғлүмәтле булыу,әңгәмәлә ҡатнашыу. Фекер йөрөтөргә һәм һөйләй белергә өйрәнеү. Уҡылған әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһе буйынса фекер алышыу. Мөнәсәбәт һүҙҙәр, ымлыҡтар, уларҙың яҙылышын үҙләштереү.

Йәмле йәй етә (3 сәғәт)

Йәй миҙгеленең үҙенсәлектәрен билдәләү. Һүҙ байлығын арттырыу, һөйләү һәм яҙыу телмәрен үҫтереү. Тәбиғәтте күҙәтеү, алған тәьҫораттар буйынса фекер алышыу. Был айҙарҙа уҙғарылған милли байрамдар менән таныштырыу, улар тураһында белгәндәрҙе һөйләү. Йәйге ял, хеҙмәт, ололарға ярҙам тураһында әҫәрҙәр уҡыу һәм әңгәмәләр үткәреү. 7-се класта үткәндәрҙе ҡабатлау, дөйөмләштереү.

8-се класс

Мәктәпкә барабыҙ - 3 сәғәт

Тема буйынса эҙмә-эҙлекле һөйләмдәр төҙөү, ҡыҫҡа ғына хикәйә төҙөргә өйрәнеү. Текст өҫтөндә эшләү,план төҙөү, план буйынса һөйләү. Мәктәп, класс торошо һ.б. хаҡында әңгәмәләр ойоштороу. Белем, китап тураһында мәҡәлдәр ҡуйоу. 5-6 класта үтелгәндәрҙе иҫкә төшөрөү. Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибен дөрөҫ урынлаштырыу. Өндәрҙе дөрөҫ әйтеү

Көҙгө эштәр һәм көҙгө тәбиғәт - 5 сәғәт

Кешеләрҙең көҙгө хеҙмәтен күҙәтеү. Темаға ҡағылышлы текстар уҡыу. Муллыҡ, хеҙмәт тураһында мәҡәл, әйтемдәр менән танышыу. Һынамыштар уҡыу. Маҡсаты буйынса һөйләм төрҙәрен, логик баҫымды өйрәнеү. Исем менән ҡылымды ҡабатлау.

Өфө менән танышыу - 5 сәғәт

Өфө ҡалаһы, уның үткәне, бөгөнгөһө тураһында әңгәмә үткәреү. Уның иҫтәлекле урындары тураһында һөйләшеү, һүрәттәр ҡарау. Һөйләм телмәрен үҫтереү. Рефераттар яҙыу. Класс алдында ҡыҫҡаса һөйләү. Башҡорт ҡылымдарының төҙөлөшө. Барлыҡ төшөнсәһе һәм уның бирелешен өйрәнеү.

Хеҙмәт төбө – хөрмәт - 3 сәғәт

Темаға ҡағылышлы текстар уҡыу. Муллыҡ, хеҙмәт тураһында мәҡәл, әйтемдәр менән танышыуҙы дауам итеү. Данлыҡлы хеҙмәт ветерандары менән осрашыу ойоштороу. Уҡыусыларға ниндәй һөнәр оҡшауы тураһында һөйләтеү, яңы мәғлүмәттәр биреү. Һөнәрҙәр тураһында шиғырҙар, хикәйәләр уҡыу. Ябай һөйләм төрҙәрен өйрәнеү.

Ҡыш - 3 сәғәт

Ҡыш тураһында текстар, шиғырҙар, мәҡәлдәр, һынамыштар уҡыу. Яңы йылға бағышланған йырҙар, мәҡәл һәм әйтемдәр менән танышыу. Яңы йыл менән ҡотлау открыткаһы яҙырға өйрәнеү. Уҡытыусы һайлаған текст буйынса изложение яҙыу. Үтелгәндәрҙе ҡабатлау. Эйә менән хәбәр араһында һыҙыҡ ҡуйыу осраҡтарын өйрәнеү.

Салауат Юлаев – халкыбыҙҙың милли батыры - 5 сәғәт

С.Юлаевтың биографияһы, ижады менән танышыу. Уның шиғырҙарын ятлау, шиғырҙарының һаҡланыу тарихы тураһында әңгәмәлә ҡатнашыу. С.Юлаевтың тормошо, батырлығы, ижады тураһында төрлө ижади эштәр эшләү. (һүрәттәр төшөрөү, инша яҙыу, стенгәзит сығарыу)һ.б. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре тураһында төшөнсә. Аныҡлаусының һөйләмдәге ролен өйрәнеү.

Йәмле яҙ, һағындыҡ һине! - 3 сәғәт

Яҙ миҙгеле тураһында белемдәрҙе системалаштырыу. Яҙғы байрамдар- 1 Май һәм Еңеү байрамы тураһында һөйләшеү. Яҙғы тәбиғәт күренештәре, ҡоштарҙы ҡаршылау, баҡса эштәре тураһында әңгәмәләрҙә ҡатнашыу. Тултырыусының һөйләмдәге роле.

Беҙ йондоҙҙар булып ҡайтырбыҙ - 4 сәғәт

Башҡорт халҡының Бөйөк Ватан һуғышындағы ҡаһарманлығы, ветерандарға, батырҙарға ҡарата ихтирамлы булыу, ғорурланыу. Данлыҡлы кешеләр менән кисәләр, осрашыуҙарҙа ҡатнашыу. Хәлдәр тураһында төшөнсә алыу. Һүҙлек менән эш күнекмәләре эшләү.

Ай, Уралым, Уралым! - 4 сәғәт

Башҡортостан, уның үткәне, бөгөнгөһө хаҡында әңгәмә үткәреү. Республикабыҙҙың күренекле урындары менән таныштырыу. Йәйге тәбиғәтте күҙәтеү, ололарҙың һәм балаларҙың йәйге эштәре тураһында диалог һәм монологтар төҙөү.

9-сы класс

Һаумы, мәктәп (2)

«Көҙ» һәм «Мәктәп» темаһына шиғырҙар, әҫәрҙәр уҡыу; мәҡәл, әйтемдәр, йомаҡтар, һынамыштарҙы иҫкә төшөрөү. Алдағы кластарҙа үтелгәндәрҙе системалаштырыу, яңы мәғлүмәт менән таныштырыу. Һөйләү һәм яҙыу телмәрен үҫтереү өҫтөндә эшләү. Грамматика буйынса 8-се класта үтелгәндәрҙе ҡабатлау.

Ергә мәрхәмәт – илгә бәрәкәт (4)

Тыуған Республикаға ҡарата мөхәббәт, ғорурлыҡ тойғоһо, тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Башҡортостандың ер аҫты, ер өҫтө байлыҡтары тураһында әңгәмәләр үткәреү. Хәл төрҙәре тураһында мәғлүмәт биреү.

Атамалар ни һөйләй?(7)

Кеше тормошонда атамаларҙың да (кеше исеме, фамилияһы, атаһының исеме; ауыл, ҡала, тау, йылға һ.б.) роле ҙур. Ҡалалағы атамаларҙың мәғәнәләрен өйрәнеү. Атамаларҙа ил тарихы, ер һәм ошо ерҙә йәшәгән халыҡтың тел үҙенсәлектәрен, халыҡ тормошон, ғөрөф-ғәҙәтен, йолаларын һ.б. сағылдырыуын аңлау. Яңғәҙләк исемдәрҙең дөрөҫ яҙылышын ҡабатлау.

Беҙ ҡышты ла яратабыҙ (4)

Ҡыш миҙгеле, уның үҙенсәлектәре тураһында һөйләү. Өндәш һүҙҙәр тураһында мәғлүмәт биреү, телмәрҙә ҡулланырға

Башҡорт театры (3)

Башҡортостанда театр сәнғәте. Республикалағы театрҙар һәм уларҙың эшмәкәрлеге хаҡында дөйөм мәғлүмәт биреү. М.Ғафури исемендәге Башҡорт дәүләт академия драма театрына сәйәхәт. Башҡорт дәүләт опера һәм балет театры менән танышыу.

Башҡорт халыҡ ижады (5)

Халыҡ ижады тураһында дөйөм төшөнсә алыу. Фольклорҙың коллектив ижад булыуын аңлау. Фольклор һәм яҙма әҙәбиәттең айырмаһын билдәләй алыу, улар тураһында һөйләргә өйрәтеү. Ике һәм бер составлы һөйләмдәр тураһында мәғлүмәт биреү.

Яҙ башланды (3)

Башҡортостандағы яҙғы тәбиғәт күренештәрен күҙәтеү. Ҡала һәм ауылда яҙғы эштәр: ҡоштар, хайуандар һәм үҫемлектәр тормошо, яҙғы байрамдар тураһында әңгәмәләрҙә ҡатнашыу. Тәбиғәткә экскурсияларға сығыу. Дарыу үләндәренән гербарийҙар төҙөү, Еңеү көнөнә арналған концерттарҙа, һуғыш ветерандары менән осрашыуҙарҙа ҡатнашыу, иҫтәлектәр яҙып алыу. Һөйләү, яҙыу телмәрен үҫтереү өҫтөндә эшләү.

Башҡорт халыҡ милли аштары (2)

Башҡорт халҡының милли аштары менән танышыу. Уларҙы әҙерләү үҙенсәлектәрен өйрәнеү. Башҡорт милли аштары тураһында текстар менән танышыу. Һөйләү, яҙыу телмәрен үҫтереү өҫтөндә эшләү.

Башкорт аты (4)

Башҡорт атының килеп сығыуы, тарихи үткәне менән танышыу. Аттарҙың кеше тормошондағы мөһим ролен билдәләү. Йәш үҙенсәлектәре буйынса бүленеүен билдәләү, дөрөҫ итеп әйтеү. Аттар тураһында күберәк белеү

Тематик планлаштырыу

№	Бүлектәр	5 класс(шул иҫәп. контр.дик.)	6 класс(шул иҫәп. контр.дик.)	7 класс(шул иҫәп. контр.дик.)	8 класс(шул иҫәп. контр.дик.)	9 класс(шул иҫәп. контр.дик.)
1	Һаумы мәктәп	5	4	3	3	2
2	Үҙем тураһында	8	-	-	-	-
3	Йыл миҙгелдәре	7 (1)	-	-	-	-
4	Яңы йыл ҡотло булһын!	2	-	-	-	-
5	Башҡортостаныңды беләһеңме?	3	5	4	-	4(1)
6	Кеше. Тән ағзалары. Шәхси гигиена.	2	-	-		
7	Аҙыҡ –түлек. Кейем –һалым. Магазин.Өй.Баҙар.	1	-	-		
8	8 март – ҡатын-ҡыҙҙар көнө	1	-	-	-	-
9	Яҙғы эштәр	3(1)	-	-	-	-
10	Йәйҙе ҡаршылайбыҙ	1	10(1)	7(1)	-	3(1)
11	Көҙгө тәбиғәт	-	-	-	5	-
12	Дуҫлыҡ ҡәҙерен бел	-	4(1)	3	-	-
13	Ҡыш дауам итә	-	6	-	3	4
14	Этикет ҡағиҙәләре	-	-	-	-	-
15	Яҙ килә, яҙ!	2	6	-	3(1)	3
17	Ауыл тормошо	-	-	3	-	-
18	Спорт. Спорт кәрәк-яраҡтары	-	-	4(1)	-	-
19	Мин һәм беҙҙең ғаилә	-	-	4	-	-
20	Әсәй, әсәкәйем		-	-	-	-
21	Сәнғәт оҫталары	-	-	3	-	-
22	Исемең матур – кемдәр ҡушҡан? Исемдәрҙә - ил тарихы	-	-	2	-	-
23	Борон-борон заманда	-	-	2	-	5
24	Өфө менән танышыу	-	-	-	5	-
25	Хеҙмәт төбө – хөрмәт	-	-	-	3(1)	-
26	Салауат Юлаев – халҡыбыҙҙың милли батыры	-	-	-	5	-
27	Беҙ йондоҙҙар	-	-	-	4	-

	булып ҡайтырбыҙ -					
28	Ай, Уралым, Уралым! -	-	-	-	4	-
29	Атамалар ни һөйләй?	-	-	-	-	**7**
30	Башҡорт театры	-	-	-	-	3(1)
31	Башҡорт халыҡ милли аштары	-	-	-	-	2
32	Башҡорт аты	-	-	-	-	4
	Бөтәһе	35	35	35	35	34

Календарь-тематик планлаштырыу
5 класс

№	Бүлек исеме.Дәрестәр темаһы	Дата		Иҫкәрмә
		План	Фак	
ҺАУМЫ, МӘКТӘП! – 5 сәғ.				
1	Белем көнө. Йәшә, тыуған ерем. Ғ. Рамазанов. Башҡорт алфавиты.Фонетика , орфография һәм орфоэпия			
2	Шүлгәнташ мәмерйәһе. “Һау булығыҙ, аҡҡоштар”. А.Игебаев. Ҡалын һәм нәҙек һуҙынҡылар.			
3	“Шағир”. Р.Солтангәрәев. Исемдәрҙең күплек төшөнсәһе.			
4	Беҙҙең мәктәп. Күплек ялғауҙары.			
5	“Яҡшы” С. Әлибаев. Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе.			
ҮҘЕМ ТУРАҺЫНДА – 8 сәғәт.				
6	Таныш булайыҡ! *Берлектәге исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше.*			
7	Беҙҙең ғаилә. Минең туғандарым күп. Яңы фатир. *Яңғыҙлыҡ һәм уртаҡлыҡ исемдәр.*			
8	Диктант.			
9	Башҡортостан йылғалары. Минең бер көнөм. Ҡылым тураһында төшөнсә.			
10	Сыбар тауыҡ. Сифат.			
11	Күсереп яҙыу. Алтын көҙ			
12	Хаталар өҫтөндә эш. Башҡортостан флагы. Й. Солтанов. Зат алмаштарының килеш менән үҙгәреше.			
13	Артурҙың бер көнө.Эйәлек алмаштары.			
ЙЫЛ МИҘГЕЛДӘРЕ - 7 сәғәт.				
14	Йыл миҙгелдәре. Беҙ тәбиғәт менән бергә Һорау алмаштары.			
15	Минең илемдә. Х. Кәрим. Күрһәтеү алмаштары.			
16	Бәйләнешле телмәр үҫтереү. Инша “Минең яратҡан миҙгелем”.			
17	Көҙ рәссам. Көҙгө айҙар һәм тәбиғәт. Билдәһеҙлек, күрһәтеү алмаштары.			
18	Ф. Рәхимғолова. Ҡайҙан белдең? . Ҡышҡы айҙар һәм тәбиғәт. Юҡлыҡ алмаштары.			
19	Контроль диктант.			
20	Хаталар өҫтөндә эш. Л.Толстой. Бабай менән һыу инәһе. Ҡушма исемдәр.			
ЯҢЫ ЙЫЛ МЕНӘН! – 2 сәғәт				
21	Башҡортостанда ҡыш. Ф. Иҫәнғолов “Алдаҡсы йондоҙҙар”.Ҡылымдарҙың зат һәм һан менән үҙгәреше.			
22	Бәйләнешле телмәр үҫтереү. Инша һүрәт буйынса. Ҡышҡы уйындар			
БАШҠОРТОСТАНЫҢДЫ БЕЛӘҺЕҢМЕ? – 3 сәғәт.				

23	Тәбиғәтте һаҡлайыҡ. Башҡортостандың Дәүләт Гимны, Дәүләт Гербы. Һан.			
24	Республиканың тыуған көнө. Г.Ситдиҡова. Өфө ҡалаһы. Ҡушма һандар.			
25	Салауат Юлаев һәйкәле" (Р.Латипова. Р.Камалов). С. Юлаев. Уралым. *Билдәләү, билдәһеҙлек алмаштары (ҡабатлау)*			
КЕШЕ. ТӘН АҒЗАЛАРЫ, ШӘХСИ ГИГИЕНА – 2 сәғәт.				
26	"Уңған ҡыҙ"И.Ғүмәрова.Башҡорт телендә эйәлек төшөнсәһе бирелеүенең 1-се юлы. Эйәлек алмаштары (ҡабатлау)			
27	Аҡыллы турғай. Эйәлек төшөнсәһе. Эйәлек төшөнсәһе бирелеүенең 2-се юлы.			
АҘЫК- ТҮЛЕК. КЕЙЕМ- ҺАЛЫМ. МАГАЗИН. ӨЙ. БАҘАР – 1 сәғәт.				
28	Г.Ғәлиева. Икмәк. Аҙыҡ-түлек магазинында. *Синонимдар*			
Март-катын-кыҙҙар байрамы-1 сәғәт.				
29	Әҫәрҙәрҙә Әсә бөйөклөгөнөң сағылышы. Антоним. Ф.Туғыҙбаева. Тыуған көн. Ә. Ихсан. Әсә рәхмәте Ф. Мөхәмәтйәнова "Әсәйем"-			
ЯҘ ЕТТЕ – 2 сәғәт.				
30	Ә. Ихсан. Яҙ. Е. Кучеров.Ҡоштар касан ҡайта?Омонимдар.			
31	Ф. Ғөбәйҙуллина. Минең дуҫым компьютер. В. Осеева. Әбей. Яңғыҙлыҡ һәм уртаҡлыҡ исем.			
ЯҘҒЫ ЭШТӘР – 3 сәғ.				
32	"Суфия". С.Агиш. Исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше (ҡабатлау). Рус телендәге с (со) предлогының башҡорт телендә бирелеше. Рус телендәге около предлогының башҡорт телендә бирелеше.			
33	Контроль диктант			
Йәйҙе ҡаршылайбыҙ-1сәғ.				
34	Хаталар өҫтөндә эш. Һаумы йәй!– Йомғаҡлау дәресе.			

календарь-тематик планлаштырыу

6-сы класс
Йылына 35 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт иҫәбенән)

№	Дәрестең темаһы Сәғәттәр һаны	Дата		Өй эше	Иҫкәрмә
		Планлаш-тырылған	Үткәрел гән		
	Беҙҙең мәктәп. (4 сәғәт)				
1	Т.Ғәниева «Беренсе сентябрь".Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.	02.09		Белем тураһында мәҡәлдәр яҙырға.	
2	Ҡоштар. Текст.	09.09		Ҡоштар тураһында белешмә яҙырға.	
3	Көҙ күренештәре. Көҙгө тәбиғәтте күҙәтеү. К.Кинйәбулатова "Көҙҙәр еткәс". Баҫым.	16.09		Көҙ миҙгеле тураһында һынамыштар яҙырға.	
4	М. Горький "Китап яратығыҙ".	23.09		Тасуири уҡырға өйрәнергә.	
	Башҡортостан ере буйлап.(5 сәғәт)				
5	А. Филиппов. "Ватан". Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.	30.09		Тасуири уҡырға өйрәнергә.	
6	Р. Бикбаев. "Салауат батыр һәйкәле".	07.10		Рауиль Бикбаев тураһында белешмә.	
7	Г. Юнысова. "Башҡортостан – дуҫлыҡ иле".	14.10		Тыуған ил тураһында мәҡәлдәр яҙырға.	
8	Башҡортостан ере буйлап.С.Юлаев "Тыуған илем".Ҡылым.	21.10		С. Юлаев тураһында белешмә.	
9	"Башҡортостан – тыуған төйәгем".М.Кәрим "Дим буйы".			Ж. Кейекбаев тураһында белешмә	
	Дуҫлыҡ ҡәҙерен бел. (4 сәғәт)				
10	Дуҫлыҡ ҡәҙерен бел. Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.			Дуҫлыҡ темаһына мәҡәлдәр яҙырға.	
11	"Дуҫлыҡ ауыр саҡта һынала". Диалог.				
12	А. Йәғәфәрова. "Дуҫлыҡ менән шаярмайҙар".				
13	Үтелгәндәр буйынса контроль диктант.				
	Ҡыш дауам итә. (6 сәғәт)				
14	Ф. Мәксүтова. "Ҡар бөртөктәре". Ҡышҡы				

	тәбиғәт.				
15	Ҡоштар донъяһы.				
16	К. Шафиҡова. “Ҡар яуа”. Н. Нәжми. “Ҡыш”.				
17	Беҙ бөтәбеҙ ҙә йәйәүлеләр.Юл йөрөү ҡағиҙәләре. Рәүеш тураһында төшөнсә.				
18	Телефон шылтырай… Телефондан һөйләшә беләһеңме? Сифат тураһында төшөнсә.				
19	К.Кинйәбулатова “Аҡ нур булып балҡыны.				
	Яҙ килә, яҙ! (6 сәғәт)				
20	Р. Янбулатова. “Ҡоштар ҡайта”. Һан				
21	Г.Юнысова.“Тәбиғәтте шулай яраталармы?”.				
22	Р. Ҡужина-Латыпова. “Күҙҙәреңдә,әсәй-донъя…”.				
23	Ф.Рәхимғолова. “Апрель йылмая”. К.Кинйәбулатова. “Ҡарғалар йыры”.Һан төркөмсәләре.				
24	Ә.Саяпова “Еңеү көнө». Һан төркөмсәләре.				
25	С.Әлибаев «Беҙ һанайбыҙ һандарҙы”. Һан темаһын нығытыу.				
	Йәмле йәй килә. (10 сәғәт)				
26	Г. Фәйзи “Йәйҙе яратам”.				
27	Р. Әхмәҙиев. “Июнь һәм май”. Ҡылым темаһын ҡабатлау.				
28	Ш. Янбаев. “Һабантуй”.				
29	Р. Ғабдрахманов. “Ил төкөрһә, күл була”. Һүҙлек менән эш.				
30	Үтелгәндәр буйынса контроль диктант.				
31	Хаталар өҫтөндә эш. “Сәскәләрҙән сәскәләргә ҡунып…”				
32	Проект эше. “Бал ҡорттары”.				
33	Йәй көндәрендә.				
34	Й.Солтанов «Тыуған еркәйем”.				

35	Йомғаҡлау дәресе				

Календарь-тематик планлаштырыу
7-се класс
Йылына 35 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт иҫәбенән)

№	Тема	Дата		Иҫкәрмә
		Планлаш-тырылған	Үткәрел гән	
Яңынан мәктәпкә. (3сәғәт)				
1	Белем көнө. Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.			
2	М. Кәрим. “Уҡытыусыма”. Сифат дәрәжәләре.			
3	Т.Дәүләтбирҙина«Миҙгелдәр”. Ә.Әсәҙуллина “Хушлашыу”.			
Ауыл тормошо. (3сәғәт)				
4	“Баҫыу эштәре”. Алтын башаҡтар (Башҡорт халыҡ әкиәте).Текст.			
5	Д.Булгакова “Илһам донъяһы”. Т.Йосопов “Икмәк эсе”.			
6	Проект эше. “Башҡортостан тәбиғәте”.			
Башҡортостан буйлап сәйәхәт. (4 сәғәт).				
7	Тыуған ерем – Башҡортостан. Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе.			
8	Башҡорт халыҡ йыры “Урал”.			
9	Яҡташ яҙыусыларҙың ижады менән танышыу. Р.Ғарипов “Урал йөрәге”.			
10	Т. ү. Ә. Арыҫланов. “Лев Толстой башҡорт далаһында”.			
Спорт. Спорт кәрәк-яраҡтары. (4 сәғәт).				
11	Спорт төрҙәре. Милли уйындар. Һүҙлек менән эш.			
12	“Башҡортостан – чемпиондар иле”.			
13	Т. ү. Т. Яблонская. “Иртә”.			
14	Үтелгәндәр буйынса контроль диктант.			
Мин һәм беҙҙең ғаилә. (4 сәғәт).				
15	К.Шафикова “Әсәй күҙҙәре”. Ҡылым.			

16	Ҡошҡа әйләнгән әбей.(башҡорт халыҡ әкиәте). Ҡылым.			
17	Шәжәрә. Ҡ.Даян “Атай кәңәше”. Ф.Рәхимғолова “Беҙҙең әсәй”.			
18	Ш.Биҡҡол “Атай менән өләсәй”. Теркәүестәр.			
Сәнғәт оҫталары. (3сәғәт)				
19	Х. Әхмәтов “Тыуған ауылым”. Эйәртеү теркәүестәре.			
20	Башҡорт халыҡ музыка ҡоралдары. Ҡумыҙсы Роберт Заһретдинов. Һүҙбәйләнеш.			
21	Мәшһүр бейеүсе Рәшиҙә Туйсина. Башҡорт халыҡ бейеүҙәре.			
Исемең матур, кемдәр ҡушкан? (2 сәғәт).				
22	Исемдәрҙә – ил тарихы. Бәйләүестәр.			
23	Исемдәрҙең мәғәнәләре. Үтелгәндәрҙе нығытыу.			
Борон-борон заманда…(2 сәғәт).				
24	Башҡорт халыҡ әкиәте “Ҡан-ҡәрҙәш”. Киҫәксәләр.			
25	Ф. Туғыҙбаева. “Тайыштабан ниңә уйнарға сыҡманы?”			
Берҙәмлек, дуҫлыҡ, тыныслыҡ. (3сәғәт)				
26	Ш. Биҡҡол. “Тыныслыҡ кәрәк”. Мөнәсәбәт һүҙҙәр.			
27	К.Кинйәбулатова “Дуҫтарым күп”.Р.Мөхәммәтов “Тауышһыҙ Талип”. Мөнәсәбәт һүҙҙәр.			
28	С.Әлибаев “Дуҫтарым”, “Ҡайын һыуы”. Ымлыҡтар.			
Йәмле йәй. (7сәғәт).				
29	З. Ҡотлогилдина “Йәй”.Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.			
30	Б. Байым “Ямғыр яуа”. Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.			
31.	Үтелгәндәр буйынса контроль диктант			
32.	Хаталар өҫтәндә эш. Н.Ҡотдосов, Х. Әйүпов “Ҡырмыҫҡалар”.			
33	Б.Бикбай «Лагерь иртәһе”. Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.			
34	Йомғаҡлау дәресе.			
35	Резерв.			

календарь-тематик план

8-се класс, башҡорт (дәүләт) теле
Йылына 35 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт иҫәбенән)

№	Тема	Дата		Өй эше	Иҫкәрмә
		Планлаш-тырылған	Үткәрел-гән		
	Алтын көҙ етте. (6 сәғәт)				
1	М. Сиражи. "Йәндәрҙе балҡытыусы". Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.	04.09		Һөйләргә өйрәнергә.	
2	Көҙ. Күсмә һәм ҡышлаусы ҡоштар. Башҡорт теленең үҙенсәлекле өндәрен ҡабатлау	11.09		Ҡағиҙәне иҫтә ҡалдырырға.	
3	Көҙгө урман.С.Муллабаев. Синтаксис.	18.09		Тасуири уҡырға өйрәнергә.	
4	Яҙма эш. Көҙгө уңыш.	25.09		Яҙып бөтөргә.	
5	Хаталар өҫтөндә эш.маҡсаты буйынса һөйләм төрҙәре.Р.Шаммасов. Тыуған яғым.	02.10		Тасуири уҡырға өйрәнергә.	
6	Көҙ. К.Бальмонт. Һөйләм.	09.10		Уҡып сығырға.	
	Өфө – Башҡортостандың баш ҡалаһы. (4 сәғәт)				
7	Н.Нәжми. Тыуған ҡалама йыр. Өфө- беҙҙең баш ҡалабыҙ.	16.10		Тыуған ил тураһында мәҡәлдәр яҙырға.	
8	Һүҙлек менән эш. Боронғо Өфө.	23.10		Һөйләргә.	
9	Яҙма эш.Һорау һөйләмдәр төҙөү. Өфө.				
10	Хаталар өҫтөндә эш. Ҡ.Даян. Матур Өфө ҡалаһы. Өфө урамдары.				
	Хеҙмәт төбө – хөрмәт. (6 сәғәт)				
11	К. Кинйәбулатова.Ватаным тауыштары. Ябай һөйләм.				
12	З. Биишева. Йәшәү-хеҙмәт. Йыйнаҡ,тарҡау һөйләмдәр.				
13	А. Насыров. Көслө сабаҡ. Һөйләмдең баш				

	киҫәктәре.				
14	Контроль диктант.				
15	Хаталар өҫтөндә эш. Р.Шәкүров. Эшһөйәрҙәр иле.				
16	М.Ғафури. Гөлдәр баҡсаһында. Юҡлыҡ төшөнсәһе				
	Ап-аҡ ҡыш етте. (5 сәғәт)				
17	Омоним. Ә.Вахитова. Ҡарҙар яуа.				
18	Н.Нәжми. Ҡыш.Һүҙлек менән эш.				
19	Эйә менән хәбәр араһында һыҙыҡ. Диалог төҙөү.				
20	Һорауҙарға яуап.(Тест)				
21	Хаталар өҫтөндә эш. С.Әлибай.Ҡышҡы урман.				
	Йәмле яҙ, һағындыҡ һине! (5 сәғәт)				
22	Г. Яҡупова “Өмөтлө яҙ”. Аныҡлаусы.				
23	З.Вәлитов. Март башы. Тултырыусы.				
24	Е. Кучеров. Яҙғы һыуҙар. Тултырыусы.				
25	Р. Ниғмәти. Ватан.				
26	Контроль диктант.				
	Беҙ йондоҙҙар булып ҡайтырбыҙ. (4 сәғәт)				
27	С. Әлибай. Сәскәле ай. Аныҡлаусы, тултырыусы				
28	Ладога- “Йәшәү юлы”. Һүҙлек менән эш.				
29	М.Харис. Хат. Хәл. Үлемһеҙ батырлыҡ.				
30	Салауат Юлаев – башҡорт халҡының милли батыры.				
	Ай Уралым, Уралым… – (4 сәғәт)				
31	А. Игебаев. Башҡортостан- илгенәм.Ябай һөйләмгә синтаксик анализ.				
32	Яҙма эш. Урманды һаҡлайыҡ.				
33	Р.Ниғмәтуллин. Башҡортостан. Хаталар өҫтөндә эш. Үтелгәнде ҡабатлау.				

34	Р. Йәнбәк. Мәңге балҡы, Башҡортостан!				
35	Йомғаҡлау дәресе.				

Календарь-тематик план

9-сы класс, башҡорт (дәүләт) теле

Йылына 34 сәғәт (аҙнаһына 1 сәғәт иҫәбенән)

№	Тема	Дата			Иҫкәрмә
		Планлаштырылған	Үткәрелгән	Өй эше	
	Һаумы, мәктәп! (3 сәғәт)				
1	А. Игебаев. “Тоғро дуҫым, йор юлдашым”. Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе.	04.09		Тасуири уҡырға.	
2	М. Аҡмулла “Көҙ”.Ҡапма-ҡаршы мәғәнәле һүҙҙәр.	11.09		Көҙ миҙгеленә ҡарата һынамыштар	
3	К.Д.Ушинский “Көҙгө көн” Э.Ишбирҙин “Аҡҡош”. Сифат.	18.09		Ҡағиҙәне уҡырға.	
	Башҡортостан тәбиғәте. (5 сәғәт)				
4	Н.Мусин “Һай урманым, урманым…”. Ҡылым.	25.09		Тасуири уҡырға өйрәнергә.	
5	Т. Ғәниева. “Оло Ялан”. Исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше (ҡабатлау)	02.10		Килештәрҙе ятларға.	
6	Р.Әҙһәмова. Тыуған илкәйем-ғәзиз еркәйем. Д.Бүләков . Тыуған яҡ. Хәлдәр. .	09.10		Тыуған ил тураһында мәҡәлдәр яҙырға.	
7	Контроль диктант. “Исем серҙәре”.	16.10			
8	Ф.Мөхәмәтйәнов.“Кешем-ил күрке”. М.Багаев “Башҡортостан” Ҡылым замандары.	23.10			
	Атамалар ни һөйләй? (5 сәғәт)				
9	Р.Бикбаев. Беҙҙең баш ҡалабыҙ – Өфө. Күләм-дәрәжә хәле				
10	Ҡ.Аралбаев.”Янғантауға мәҙхиә” “Шүлгәнгә”. КарауанҺарай				

11	Ғ.Хөсәйенов. “Батырша”. Шарт хәле.				
12	Д.Мырҙаҡаев. “Өфө һыҫары”. Шихандар. Маҡсат, сәбәп хәлдәре.				
13	Р.Насиров А.М.Матросов				
	Башҡортостан мәҙәниәте. (4 сәғәт)				
14	Яңы театр. Г.С.Галина. Салауат Юлаев операһы. Муҙейҙар. Арыҫлан Мөбәрәков. Өҫтәлмәлек				
15	Контроль диктант “Ҡыш”				
16	М.Ғафури “Ике себен”. Мәҫәл. Нурия Ирсаева. Балҡы, “Нур!”Әмин Зөбәйеров.Тиң киҫәле һөйләмдәр.				
17	Хөсәйен Ҡудашев. И.Кинйәбулатов “Фәйзи Ғәскәров”				
	Халыҡ ижады – халыҡ хазинаһы. (3 сәғәт).				
18	Ә.Сөләймәнов.Торнаның күҙ йәше. Ҡобайыр. Ш.Шәкүров “Урал батыр”эпосы тураһында.				
19	Р.Янғужина “Шәжәрә”. Хан менән Алдар. С.Агиш				
20	М.Юхма “Аҡҡош юлы”. Үлеклекүл. Л.Арыҫланова “Өс әхирәт”.				
	Беҙ ҡышты ла яратабыҙ. (4 сәғәт).				
21	Р.Ғарипов “Тәүге ҡар”. Н.Исламғолова “Ҡышҡы биҙәктәр”. Ҡыш. Йәнләндереү.				
22	Ш.Бабич. “Кем өсөн?” “Ҡышҡы юлда”.Өндәш һүҙ				
23	Л.Минғазов “Кәрәҙле телефон”.Р.Әхмәҙиев “Һалдаттар”.				
24	Тымаулағанда.С.Әлибаев “Ҡышҡы урман”Р.Шәкүр.				
	Менгән атым – уң ҡанатым. (5 сәғәт)				
25	Проект эше.Башҡорт аты.				

26	Башҡорт аты ниндәй була?				
27-28	Н.Иҙелбаев. “Ел, ерәнем”. Б.Байым. “Бәләкәс”.Тиң киң киҫәкле һөйләмдәр.				
29	С.Ағиш. “Турыҡай”.Х..Юлдашева “Ҡара юрға” Ҡушма һөйләм.				
	Тәбиғәт йәшеллеккә төрөнә. (2 сәғәт)				
30	А.Игебаев “Яҙ буләге”. Л.Фархшатова “Тал бөрөһө”Ғ.Дәүләди.Тиң киҫәктәр араһында дөйөмләштереүсе һүҙҙәр				
31	Г.Юнысова “Әсәйҙәр бит яҙҙар кеүек”. Ғ.Рамазанов “Әсә йыры” З.Ҡотлогилдина “Билдәһеҙ һалдат ҡәбере”. Аҡ ҡайын Ябай һөйләм төрҙәре.				
	Йәмле йәй айҙары. (3сәғәт)				
32	Контроль диктант “Тыуған төйәк”.				
33	Р.Ғарипов “Бала булып булмай, тик бала саҡ...”.Ғ. Хөсәйенов “Ғәзиздәрҙән-ғәзиз тупраҡ”Г.Фәйзи”Йәйҙе яратам”.				
34	Йәй. Етте селлә мәлдәре. Йомғаҡлау.				

5-9 кластар өсөн башҡорт (дәүләт) теленән контроль - баһалау материалы

Диктант текстары алынған методик әсбаптарҙан:
М.Ғ. Усманова, З. М. Ғәбитова “Башҡорт теленән диктанттар һәм изложениелар йыйынтығы”. Уҡытыу урыҫ телендә алып барылған мәктәптәрҙең 5 - 11синыф уҡытыусылары өсөн ҡулланма. Өфө: Китап, 2009.

Аңлатма һүҙ.
Башҡорт (дәүләт) теле буйынса уҡыусыларҙың белем кимәлен баһалауҙың төп критерийҙары.
Контроль диктанттарҙы баһалау.
Уҡытыусы башта тексты уҡып сыға. Өйрәнелмәгән орфограммалы һүҙҙәр алдан уҡ таҡтала яҙылған булырға тейеш. Уҡытыусы синыфтың әҙерлегенә ҡарап, әйтеп яҙҙырыу темпын үҙе билдәләй.
Тексты орфоэпия, әҙәби тел нормаларына ярашлы уҡыу талап ителә. Уҡытыусыға ярҙам итеү маҡсатында йыйынтыҡ авторҙары текстар аҙағында грамматик эш төрҙәре тәҡдим ителә.
Диктант яҙылып бөткәс, уҡыусыларға тексты уҡып һәм тикшереп сығыу рөхсәт ителә. Ләкин диктантты баштан уҡ уйлап, аңлап, иғтибарлы яҙырға өйрәтергә һәм һуңғы тикшертеү менән мауыҡмаҫҡа кәрәк. Уҡытыусы тексты икенсе тапҡыр тулы килеш уҡып сыҡҡас та, грамматик эш тәҡдим ителергә тейеш.
Диктанҡа билдә ҡуйғанда хаталарҙың характерына иғтибар ителә.. Хаталарҙы иҫәплләгәндә тупа: булмағандары, йәғни грамоталыҡты билдәләү өсөн әһәмиәте юҡтары, айырым билдәләнә.
Түбәндәге хаталар тупаҫ булмағанға инә: ҡағиҙәнең иҫкәртмәһенә ҡараған хаталар, бәйләү юлы менән яһаған яңғыҙлыҡ атамаларҙа ҙур хәрефтең яҙылышында хаталар, бер тыныш билдәһе урынына икенсеһен ҡуйыу, үҙләштерелгән һүҙҙәрҙә ялғауҙар яҙылышында хаталар.
Диктант бер генә билдә менән баһалана. “5” – тупаҫ булмаған 1 орфографик, 2 пунктацион хата булған эшкә, “4”- 4 орфографик, 3 пунктацион, йә 1 орфографик, 6 пунктацион, йә орфографик хатаһыҙ, 7 пунктацион хатаһы булған диктантҡа ҡуйыла. Әгәр хаталар араһында бер типтағылар булһа, 5 орфографик хатаһы булған эшкә лә “4” ҡуйырға мөмкин. “3” – 6 орфографик, 6 пунктацион, йә 3 орфографик, 9 пунктацион, йә 12 пунктацион хаталы эшкә ҡуйыла. Әгәр эштә өс бер типтағы хата ебәрелһә, 8 орфографик, 8 пунктацион хаталы эшкә лә “3” ҡуйыла. “2”- 9 орфографик, 9 пунктацино йә 8 орфографик, 10 пунктацион хатаһы булған эшкә ҡуйыла.. Хата һаны 15 орфографик хатанан да артып китһә “1” билдәһе ғуйыу укытыусы ҡарамағында.

Әгәр контроль диктанттан һуң өҫтәмә грамматик, орфографик, лексик эштәр тәҡдим ителһә, уларҙың һәр береһе айырым баһалана.
Грамматик биремдәрҙе баһалағанда түбәндәгеләрҙе иҫәпкә алыу тәҡдим ителә:
5» билдәһе бөтә эште лә теүәл йә бер хата булғанда,
«4» билдәһе эштең яртыһынан күберәге дөрөҫ эшләнгәндә,
«3» билдәһе яртыһынан әҙерәге дөрөҫ әшләнгәндә,
«2» билдәһе бер эш тә дөрөҫ эшләнмәгәндә ҡуйыла.

Контроль диктант

“5”	1 орфографик, 2 пунктуацион
“4”	1-2 орфографик, 2 -3 пунктуацион хата
“3”	3-4 орфографик, 4-5 пунктуацион хата
“ 2”	5 орфографик 4-6 пунктуацион хата

5 класс

Контроль диктант №1
Ҡурай моңо.

Ҡайҙандыр ҡурай моңо ишетелә. Моң йөрәктәргә үтеп инә. Ҡоштар ҙа, йәнлектәр ҙә, йылғалар ҙа тынған. Ағастар әкрен генә тирбәлеп ойоп ултыра. Урман сәскәләре лә ошо тәьҫиргә бирелгән. Улар хатта тын алыуҙан да туктаған кеүек.

Ә һеҙ, балалар, ҡурай моңон тыңлағанығыҙ бармы?

Контроль диктант №2
Ғинуар.

Ғинуарҙа яңы йыл башлана. Ғинуар – беҙҙең Башҡортостанда иң һыуыҡ ай. Ыжғыр буранлы көндәр күп була. Әсе ел һыҙғыра, төндәрен ул олой, ҡоторона.

Селдәр, ҡорҙар, һуйырҙар ҡалын ҡар аҫтына күмелгәндәр. Улар сатлама һыуыҡтарҙың уҙғанын көтәләр. Тик һайыҫҡандар, турғайҙар ғына көслө һыуыҡтарҙа ла соҡсоналар. Улар кеше йәшәгән урындарҙан аҙыҡ эҙләйҙәр. Ябалаҡ үткер күҙҙәре менән ҡар өҫтөн күҙәтә. Ҡар аҫтындағы өңөнән сыҡҡан сысҡанды һағалай.

Контроль диктант №3
Иртән

Һоҡланғыс йәйге иртә. Ҡыҙарып сыҡҡан ҡояш нурҙарында, һарғылт йәшел төҫкә инеп, әкрен генә томан күтәрелде. Күҙ яуын алып, үлән баштарында ысыҡ емелдәй, әйтерһең дә, аяҡ аҫтына һанһыҙ ынйы бөртөктәре һипкәндәр. Тәбиғәт әкренләп йоҡонан уяна. Ҡайҙалыр алыҫта һайыҫҡан шыҡырлағаны ишетелде. Уға яуап ҡайтарғандай, ике тапҡыр кәкүк тә саҡырып ҡуйҙы.

Туғайҙан һандуғас йыры ишетелде. Шуны ғына көткәндәй, таллыҡта турғайҙар сутырлаша башланы. Бар тереклеккә ҡыуаныс һәм өмөт биреп, яңы яҡты көн тыуҙы.

6 класс

Контроль диктант №1.

Көҙ етте.

Йәмле йәй үтеп китте. Тәбиғәттә көҙ билдәләре нығыраҡ күренә башланы. Болондар ҙа, яландар ҙа үҙҙәренең хәтфә төҫтәрен юғалттылар. Бөтөнләй буш ҡалған иген баҫыуҙары ла көҙ башланыуы тураһында хәбәр итә. Ағастарҙа һары япраҡтар кубәйҙе. Ҡоштар ҙа һайрауҙан туктаны. Ҡара ҡарлуғастар һәм торналар йылы яҡтарға осоп киттеләр.

Йәнлектәр донъяһында ла үҙгәрештәр бар. Уларҙың бөтәһенең дә балалары үҫеп етте һәм үҙ алдына көн күрә башланы.

Беҙҙе уратып алған тәбиғәт көндән-көн үҙгәрә бара. Хайуандар һәм үҫемлектәр һалҡын ҡышҡа әҙерләнәләр. Көндәр ҡыҫҡара. Һәр аҙымда ямғырлы һәм ҡыраулы көндәр яҡынайыуы һиҙелә.

Контроль диктант 2.

Тыуған яҡтар

Һәр кем үҙенең тыуған яғы менән ғорурлана. Ул кешегә матур ҙа, күркәм дә булып күренә. Ҡайҙа ғына булмаһын, кеше үҙ ерен һағына. Кешеләр тыуған ерҙәре, ауылдары, һыуҙары тураһында бик күп йырҙар ижад иткән. Ситтә йөрөгәндә туғандарыңды ғына түгел, ауылдағы һәр кешене, хатта тирәктәрҙе лә, ҡыуаҡлыҡтарҙы ла һағынаһың. Кеше тыуған ерен яратып ҡына ҡалмай, уның йәмен дә арттыра, байлыҡтарын да, тәбиғәтен дә һаҡлай. (64 һүҙ.)

7 класс

Контроль диктант №1

Янғантау.

Республикабыҙҙың Салауат районында Янғантау шифаханаһы урынлашҡан.

Унда ер аҫтынан бер туктауһыҙ эҫе пар һәм газ сығып ята. Тау 200 йылдан ашыу ғалимдарҙың иғтибарын үҙенә йәлеп итә, ләкин әлегә тиклем унын сере асылғаны юҡ.

Янғантау шифаханаһында быуын ауырыуҙарын дауалайҙар. Тау янында Ҡорғаҙаҡ йылғаһы аға. Был шишмә ҡышын да туңмай. Ундағы һыуҙың температураһы йыл әйләнәһенә 16-18 градус була. Һыуы шифалы: ашҡаҙан- эсәк һәм бөйөр ауырыуҙарын дауалау өсөн ҡулланыла.

Контроль диктант №2

Ағиҙел.

Ағиҙел- республикабыҙҙың иң ҙур йылғаһы. Урал тауы итәгенән башланып, ул Башҡортостан аша 1400 километр самаһы ер үтә һәм бик күп ваҡ йылғаларҙың һыуын үҙенә йыя. Ағиҙел буйында Белорет, Күмертау, Мәләүез, Салауат, Ишембай, Стәрлетамаҡ, Өфө, Бөрө ҡалалары теҙелгән.

Ағиҙелдә пароходтар, теплоходтар, баржалар, катерҙар йөрөй. Йылғаның аҡ тулҡындарына, бейек ҡаяларына һоҡланмаған кеше юҡ. Бына ниндәй ул йылғалар әсәһе Ағиҙел!

8 класс

Контроль диктант№1

Ысын дуҫлыҡ

Ҡоштар ҙа оҙон ҡышҡа ныҡлап әҙерләнә. Бүрекле беснәкте генә алайыҡ. Ҡуңыҙ, үрмәксе, бойҙай, еләк – бөтәһен дә йыя. Тик уның аҙык-түлек туплау өсөн махсус һаҡлағысы юҡ. Ләкин ҡош аптырап ҡалмай. Һәр ағас һайын ярыҡ- бына һиңә меңәрләгән “келәт”.Бүрекле беснәк тапҡан һәр нәмәһен шунда йәшерә бара.

Бүрекле беснәктәр бер-береһе менән бик дуҫ. Йыйған ризыҡтарын бергәләп ашай улар. Аҙыҡ туплаған ағасты билдәләп тормайҙар. Кемдекен табып ашаһаң да ярай, тип уйлайҙарҙыр, күрәһең. Бирәү бөтәһе өсөн тырыша, бөтәһе бирәү өсөн көс түгә.

Контроль диктант №2

“Ай Уралым, Уралым”

Ғәжәп тауҙар теҙмәһе ул Урал. Уның ҙурлығын, оҙонлоғон тасуирлап, былай тип яҙған башҡорт халыҡ шағиры Рәшит Ниғмәти: “Үҙе Боҙ диңгеҙенең һыуын эсә, ә ҡойроғо ҡойона Аралда”. Эйе, ысынлап та, уның бер осо Төньяҡ Боҙло Океанға етеп торһа, көньяғы Ырымбур далалары һәм Ҡаҙағстанға барып сыға.

Мәғрур Урал буйҙарында бик боронғо замандарҙан алып башҡорт халҡы йәшәгән. Ошо тауҙарға һоҡланып, ул “Урал батыр”, “Аҡбуҙат” эпостарын, бик күп йырҙар, әкиәттәр ижад иткән.

“Урал” атамаһы башҡорт теленән алынған. Урал образы башҡорттарҙың Тыуған ил символы булып һанала.

Контроль тест

1. Выберите существительные, образующие множественное число с аффиксами –дар / -дәр:

1) көн 2) ауыл 3) иртә 4) уҡыусы 5) малай 6) утын

2. Найдите ошибку:

1) балалар 2) киаптар 3) ауыллар 4) сәғәттәр 5) малайҙар 6) тараҡтар

3. Найдите неправильное словосочетание:

1) егерме ҡыҙ 2) ике йөҙ мәктәп 3) өс малай 4) етмеш алты көн 5) ун балалар
6) илле ҡала

5. Найдите ошибку:
1) әсәйҙең 2) өләсәйең 3) ағайҙың 4) малайҙың 5) апайҙың 6) ҡыҙҙың

6. Найдите правильный перевод:
Его (ее) брат учится в школе.
1)Ҡустыһы мәктәптә уҡый. 2)Әсәһе мәктәптә эшләй. 3)Ҡустың мәктәптә уҡый.
4)Ағаһы мәктәптә эшләй. 5)Уның ҡустыһы мәктәптә уҡый.

7. Найдите неправильное предложение:
1)Дүшәмбелә мин һигеҙҙә ҡайттым. 2)Кисә Булат беҙгә килде
3)Йомала ул мәсеткә килде. 4)Кисә мин һуңға киләм.
.
8. К данному ответу найдите правильный вопрос:
Мин эшкә автобус менән барҙым.
1)Һин эшкә кем менән барҙың? 2)Һин эшкә нимә менән барҙың?
3)Һин эшкә ҡасан барҙың? 4)Һин эшкә нисәлә барҙың?

9. Найдите лишнее слово:
1)мин 2) беҙ 3) ул 4) ҡайҙа 5)улар 6) бел

10. Найдите ошибку:
1)Башҡортостандың Президенты 2)Өфөнөң гербы 3)Республиканың картаһы
4)Ҡаланың исеме 5)С.Юлаевтың һәйкәле 6)Башҡортостандың халҡы

11. Раскройте скобки:
1)Йәкшәмбелә беҙгә туғандар (приехали). 2)Бөгөн беҙ тәмле аш (сварили).
3)Дүшәмбелә мин сәғәт етелә (вернулся). 4)Шишәмбелә һин дүртенсе яртыла (пришел).
5)Йомала беҙ мәсеткә (ходили). 6)Кисә улар бутҡа (ели). 7)Мин кассаға ҡырҡ өс һум (заплатил).
12. Выберите слова, относящиеся к теме “Искусство”:
1)күргәҙмә 2) тамашасы 3)көй 4) сәхнә 5)нәшриәт 6) шиғыр 7)рәссам 8) балет

13. Найдите правильный ответ:
Фәриҙә Ҡудашева кем ул?
1)тәржемәсе 2) мөхәррир 3)бейеүсе 4) шағир 5)йырсы 6) ғалим

14 . Найдите правильный ответ:
Башҡорт дәүләт академия драма театры кем исемен йөрөтә?
1)Шәйехзада Бабич 2)Арыҫлан Мөбәрәков 3)Мәжит Ғафури 4)Мостай Кәрим
5)Салауат Юлаев

9 класс

Контроль диктант №1
Исем серҙәре.

Кешенең исеме менән холҡо,яҙмышы араһында ниндәйҙер бәйләнеш барлығын боронғолар һиҙемләгән. Кешенең исеме уның үҙе тураһында күп нәмәләр һөйләй икән.

Кешенең исемен үҙгәртеп, уның яҙмышын да үҙгәртергә була, тигән ҡараш бар. Мәҫәлән, римдар, яҙмыштары ниндәйҙер икенсе боролош алһын өсөн, исемдәрен баш түбән әйләндерелгән хәрефтәр менән яҙгандар.

Чикаго табиптары раҫлауынса, исемдең кеше тормошона йоғонтоһо бик ҙур. Әгәр ул көлкөлө икән, кешенең бәләкәйҙән үк ҡаршы тороу позицияһына ҡуя. Бала үҙенә һәйбәт мөнәсәбәт өсөн көрәшергә тейеш була, һәм был уның холҡонда, психикаһында сағылыш таба. Инглиз терапевы Т. Уэстон билдәләүенсә, сәйер исемле кешеләр төрлө психик кәмселектәрҙән башҡаларға ҡарағанда йышыраҡ яфаланалар.

Контроль диктант№2
“Ҡыш”

Ҡарағайлыға ҡыш ҡапыл килде. Кис ваҡ ҡына ямғыр яуып торҙо. Ел һалҡын түгел ине.
Төндә һыуытып ебәрҙе. Дымлы ер өҫтө шаҡырлап туңды. Төньяҡтан һалҡын ел иҫте. Ул көсәйҙе, ас бүре кеүек олоно.

Таң алдынан буран күтәрелде. Ер менән күк бергә тоташҡандай булды. Хатта күрше йорттарҙы ла күрерлек түгел ине.

Кешеләр аптырап ҡалды. Ярты метрҙан артыҡ ҡар яуған, һырындылар өйөлгән. Бына шулай ҡыш башланды.

Контроль диктант№3
Тыуған төйәк

Июнь- йылдың иң матур айы. Болон, туғайҙар гөрләп сәскә ата. Был айҙа Өфө ҡалаһына яҡын аҡландарҙа 40-тан ашыу сәскә төрөн күрергә мөмкин.

Йылға, күлдә өҫтөн ап-ак һәм һап-һары томбойоҡ сәскәләре ҡаплай.

Май, июнь – ҡоштарҙың бала сығарыу ваҡыты. Улар балаларына ашарға ташып бер була. Мәҫәлән, бәләкәй генә себен сәпсеге тәүлегенә 560 тапҡыр осоп, аҙык килтерә.
Июндә күбәләктәр оса. Бал ҡорто күс айыра.

Июнь - тәүге еләктәр айы. Иң тәүҙә ҡайын еләге бешә.
22 июнь – йыл эсендә иң оҙон көн һәм иң ҡыҫҡа төн. Бер нисә көн шулай тигеҙ тора, шунан йәйге көн ҡыҫҡара башлай